

CSARADA JÁNOS:
A TÉTELES NEMZETKÖZI
JOG RENDSZERE
(RÉSZLETEK)
(1910)

6. §. A HÁBORÚ JELENTŐSÉGE
A NEMZETKÖZI JOG SZEMPONTJÁBÓL

Azok a támadások, melyek némely oldalról a miatt érik a nemzetközi jogot, mert az még manapság is végső esetekben a háborúra támaszkodik, csak azt bizonyítják, hogy nincsenek tisztában sem a nemzetközi jog, sem a háború fogalmával. A háború nem jogi kérdés, mert a jog eszközei nem eléggé hatályosak, hogy az egyének között az erőszakot, a nemzetek között a háborukat végleg megszüntessék. A háborút úgy kell felfogunk, mint a természet rendjének egy kiegészítő részét, mert a természet organikus világában állandó békét sehol nem találunk és az ember sincs kivéve az alól az általános törvény alól, mely a létért való küzdelem fölött uralkodik. A történet elég példát nyújt arra, hogy alkotmányos jogokat, szabadságot, fegyverrel kellett kivívni, vagy a meglévőt megvédeni, valamint arra is, hogy az emberek rombolási kedve hová fajulna (pl. a párisi commune), ha a társadalom szervezett fegyveres ereje meg nem fékezne.

A háboru ezenfelül ma már határozott szabályoknak is van alávetve, melyeket a művelt népek kivétel nélkül kötelezőknek elismernek. A jelenkor népei nem törekednek többé egymás kiirtására, háboruikban kerülnek a felesleges kegyetlenkedést, sőt a humanizmus követelményeinek is alávetik magukat, a mennyiben azok a háború céljával összhangba hozhatók.

elterjedésével tartós béke, biztonság s nagyobb tőkély és jóléttel megáldott századok jövőére reményt nyujtanak, – egy szájjal ismételvén az emberi nem boldogulhatásához szükségkép megkívántató amaz üditő béke, s ama kor utáni vágyat, mellyről a római költők fejedelme olly megragadón éneкли: „Aspera tum positis mitescent secula bellis, / Cana Fides et Vesta, Remo cum fratre Quirinus / Jura dabunt: dirae ferro et compagibus arctis / Claudentur belli portae. – Furor impius intus / Saeva sedens super arma, et centum vinctus ahenis / Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.” – Virg.: Aeneid. 1. 291–296.

Így fogva fel a háborút, az a független államok n. k. életében mint jogos karhatalom jelentkezik, mint ilyen a n. k. jog egyik hatalmas biztosítékát képezi, melyre az államoknak szükségük van, valahányszor a megsértett jogrend békés eszközökkel többé helyre nem állítható.

De nem is mondotta soha senki komolyan, hogy a n. k. jog feladata volna a háborukat örökre megszüntetni a nemzetek között. Ha már a polgári társadalom törvényei sem képesek teljesen leküzdeni az emberi természetben rejlő erőszakos hajlamok kitérésait és megakadályozni a párbajokat az egyének között, annál kevésbé remélhető, hogy a nemzetek lemondjanak a háború eszközéről, midőn lényeges jogaik sérelméről van szó, vagy éppen létérdekeik vannak kockára téve.

A n. k. jognak feladata a háborúval szemben arra szorítkozhat csupán, hogy azoknak romboló hatását a jog eszközeivel enyhítse és hogy oly intézményeket létesítsen, a melyek lehetővé teszik a békeállapotnak minél tartósabb biztosítását.

7. §. A NEMZETKÖZI JOG TERÜLETI HATÁLYA

I. Nem tartozik a nemzetközi jog lényegéhez, hogy annak szabályai mindenütt különbség nélkül érvényben legyenek, a minthogy gyakran előfordul, hogy ugyanazon állam területén is különféle jogok vannak gyakorlatban. Így a tételes nemzetközi jognak sincs általános hatálya, hanem szabályai csak bizonyos területen nyernek alkalmazást. Ez a terület magában foglalja azokat az európai államokat, melyek kezdettől fogva a nemzetközi jog elveihez alkalmazkodtak és magukat e jogközösségbe beleélték, továbbá azokat a területeket, melyek európai államok által gyarmatosítottak, tekintet nélkül arra, hogy függőségi viszonyukban megmaradtak-e, vagy elszakadva, függetlenné váltak, végre azokat az államokat, melyek az európai kultúrától eltérő, vagy azzal ellentétes alapon fejlődtek, idők folyamán azonban e jogközösségbe felvételtek.¹

A nemzetközi jog gyakorlata tehát egész teljességében bizonyos kulturállapothoz van kötve, de ez nem jelenti azt, mintha ez a jogrendszer kizárólag csak európai műveltségű, vagy csupán keresztény népekre nyerhetne alkalmazást, mert tanait bármely világrészben, bármely vallási felfogástól függetlenül

¹ (16.1.) Holtzendorff: Handbuch des Völkerrechts. I. köt. 14. s. k. I.

lehet követni, hanem ez magában foglalja azt a követelményt, hogy azok a népek, melyek a nemzetközi forgalomban mint egyenjogú alanyok érvényesülni akarnak, az állam rendeltetése és az emberi élet észszerű céljai tekintetében, a keresztény népek jogközösségében kifejlődött elvekhez és fogalmakhoz alkalmazkodjanak.

Erre világos példát nyújt nekünk Japán, mely 1868-ban megszüntetvén a hűbériséget és helyreállítván a császári hatalmat, az országot aránylag igen rövid idő alatt európai szellemű államá alakította át. 1889 óta a szabad államokénak megfelelő alkotmánya van, törvényei nem kevésbbé tökéletesek mint az európaiak, de a nemzetközi jog terén is a művelt államok színvonalára emelkedett. 1886-ban belépett a genfi vörös kereszt konvenczióba, a következő évben pedig az 1856-iki párisi tengerjogi deklarációt kötelezőnek elismerte. Állami területét az európai hatalmakkal kötött szerződések folytán korlátlanul megnyitotta az idegenek forgalmának és a nemzetközi kereskedelemnek. Az európai hatalmak figyelmét különösen 1894-ben Kinával vívott háborújával vonta magára, mely nemcsak hadi erejének tökéletes szervezetéről és vezetéséről, hanem arról is meggyőzte a hatalmakat, hogy a japáni hadvezetőség a háboru egész folyama alatt a nemzetközi jog elveihez lelkiismeretesen alkalmazkodott. Az európai államok ezt követőleg 1894–1897 közötti időben kötött szerződésekben² elismerték, hogy Japánban úgy a törvényhozás mint a birói jogszolgáltatás annyira megfelel az európai követelményeknek, hogy a konzuli biráskodás fentartása ott feleslegessé vált.³ Így Japánnak a többi kulturállamokkal való egyenjogúságához többé semmi kétség sem férhet.

A kevésbbé civilizált államokkal a kulturállamok szerződéseket kötnek, irányukban tehát a nemzetközi jog csak a szerződések alapján és szorosan azoknak határain belül nyer alkalmazást. Ilyen államok Kína, Perzsia, Sziám, Kongo stb. Jellemző tulajdonságuk, hogy területük csak részben áll nyitva a n. k. forgalom előtt. A szerződésileg szabályozott viszonyokon kívül az államok érintkezése a nem civilizált népekkel még jelenleg is túlnyomólag önkényen alapul, melyet csak a kormányok lelkiismerete és a keresztény humanizmus tekintetei enyhítenek némileg.⁴ Az eljárást a nemzetközi

² (17.1.) Nagy-Britannia 1894, Oroszország 1895, Franciaország 1896, Magyarország–Ausztria 1897. Fleischmann: Völkerr. Quellen 273. l.

³ (17.2.) Siebold: Der Eintritt Japans in das europäische Völkerrecht 1900. Nagao Ariga: La guerre sino-japonaise au point de vue du droit international.

⁴ (17.3.) Felemlíthetjük, hogy Angliában 1882-ben Herbert Spencer kezdeményezésére egy „Anti Aggression League”, Franciaországban 1884-ben Leroy Beaulieu elnöklte alatt

jogi kapcsolaton kívül álló népek irányában a belső ügyeikbe való gyakori beavatkozások jellemzik, melyeknek tárgyát európai kereskedelem és hitel, európai alattvalók, hitsorsosok s hittérítők kiváltságai és érdekei képezik.

A mondottakból arra az eredményre jutunk, hogy a nemzetközi jog terjedése az európai befolyás nyomait követi. Érvényességének határai szorosan azért meg nem határozhatók, mert azok a szerint változnak, a mint a körülmények az érintett befolyás terjedésére kedvezők vagy kedvezőtlenek. Az európai kulturának minden területhódítása a nemzetközi jog terjedését vonja maga után, ellenben minden területveszteség a régi állapotba való visszaesést jelent.

Első rész: A nemzetközi jog alanyai

Kilenczedik fejezet: Az államok, mint a nemzetközi jog alanyai

57. §. A NEMZETKÖZI JOGALANYISÁG LÉNYEGE ÉS FELTÉTELEI

A nemzetközi jog jogalanyoknak csak államokat ismer el, melyek rendelkezési szabadságuknál fogva jogaikat érvényesíteni, kötelezettségeiket teljesíteni képesek. Nemzetközijogilag csak államok válhatnak jogosultakká és kötelezettek. Ennek a jognak tárgyát tehát kizárólag államoknak egymás közötti viszonyai, czélját pedig állami érdekek védelme képezi. Ebből is megállapítható, hogy védelmét ki nem terjesztheti az ellenkezőre is, vagyis az államok érdekeibe ütköző külön törekvésekre, partikuláris érdekekre és czélokra.

A *nemzetiségi iskola* híres megalapítója, Mancini hirdette először, hogy a nemzetközi jog alapját egyedül a *nemzetiségi elv* képezheti. Mint a turini egyetem első nemzetközi jogi tanára 1851 jan. 22-én tartott székfoglaló előadásában⁵ nagy lelkesedéssel fejtegette, hogy a nemzetközi jognak alanyai nem az államok, hanem az ethnografiai értelemben vett népek, vagy nemzetek. Olaszországban, annak akkori politikai helyzetéből könnyen kimagyarázhatólag, ez a doktrina lelkes követőkre talált, de kihatott annak határain túl is és III. Napoleonban megtalálta hatalmas protektorát. Már a

(v. ö. cikkét a *Revue des deux Mondes* 1882 okt. számában) a *Société française pour la protection des indigènes des Colonies* és hasonló más jótékony egyletek keletkeztek az elnyomott népek sorsának enyhítésére.

⁵ (1871.) *Della nazionalità come fondamento del diritto delle genti* Prelezione, 22 gennaio 1851.

schleswig-holsteini kérdésben is ennek az elvnek nevében szólalt fel, olasz politikája pedig teljesen annak uralma alatt állott, csakhogy merész álmoképei, melyeket magának a latin fajokról alkotott, vele együtt elenyésztek.⁶

Ma már senkit meg nem téveszthet egy olyan okoskodás, mely azon erősködik, hogy az államnak jogilag precíz, meghatározott fogalmát egy bizonytalan ethnográfiai fogalommal helyettesítse, sem meggyőző hatása nem lehet egy olyan feltevésnek, mely szerint egy nemzetközi jogrendnek csak egy nemzetiségű, egy nyelvű államok képezhetik biztos alapját. Európának felbontása nemzetiségi elemeire oly hanyatlást vonna maga után minden irányban, a milyent alig lehet elképzelni.⁷

Pasquale Fiore⁸ szerint a római katolikus egyház jogi személyiségéhez semmi kétség nem férhet. Egy élő organizmus. Központi kormányval, tehát jogcselekvési képességgel bír és hatásköre a területi birtoktól független. Csakhogy a római egyház viszonyát az egyes államokhoz nem a nemzetközi jog szabályozza. Az egyház, cselekvényeiért, nemzetközileg nem felelős, valamint a sérelmek, melyek az egyházat egyes államok részéről érik, nem képeznek nemzetközi sérelmeket. Viszályok az egyházzal nem az egyetemes egyházra, hanem csak a viszályt támasztó államegyházra járnak hátrányokkal.⁹

Igaz, hogy a pápa, a ki élén áll ennek a hatalmas egyháznak nemzetközijogilag elismert szuverén személy, de az államok nemzetközijogi alanyának mégsem tekintik, nemzetközi tanácskozmányaikra meg nem hívják.¹⁰ Mert nemzetközileg csak államok képviseléről lehet szó. Ha a pápa, a ki olasz területen székel, az olasz királylyal egyenjogúan hivatnék meg ilyen tanácskozmányokra, az olasz állam területét két szuverén képviselné. Ekkép

⁶ (188.1.) Lieber: De l'idée de la race latine et de sa véritable valeur en droit international. Rev. du droit Int. I–III.

⁷ (188.2.) Találón jellemzi ezt a kérdést Thiers-nek 1867 márcz. 14-én a francia képviselő-kamarában elmondott híres beszédjének következő passzusa: «Si la doctrine des nationalités signifie quelque chose de sérieux, c'est ceci: qu'il faut que tous les États, ou tout au moins la plupart des États soient composés d'une seule race, de peuple de même origine et parlant la même langue... À ces conditions, aucun États n'aurait le droit d'exister. Pour vouloir qu'une pareille théorie fût appliquée – pour qu'elle fût praticable – il faudrait le reporter à mille ans en arrière.

⁸ (188.3.) Trattato di diritto internazionale pubblico. 1891.

⁹ (188.4.) A francia szeparáció kemény csapást mért a kath. egyházra Franciaországban, de semmikép nem érinti annak helyzetét a többi államokban, pl. Magyarországon.

¹⁰ (189.1.) Pl. az 1899 és 1907-iki hágai konferenciák.

a pápának nemzetközileg elismert felségjogai és kiváltságai egy független terület birtokának hiányát nem pótolhatják.¹¹

Éppen így – sőt ennél még kevésbé tekinthetők nemzetközi jogalanyoknak: a többi hitfelekezetek szervezett egyházai; továbbá tartományok, községek, testületek, társulatok és nemzetiségek, mint az államon belől létező kulturkörök.

Nem alanyai a nemzetközi, jognak *a fejedelmek és ezeknek, illetőleg az államoknak követői*, mert nemzetközi állásuk és jogosítványaik az államon alapulnak. Mint az államok reprezentatív organumai, mandatáriusai, önálló nemzetközi jogokkal nem bírnak. Ha megszűnik hatalmuk, vagy mandátumuk lejár, akkor szereplésük is megszűnik a nemzetközi viszonyokban. De ez nem zárja ki, hogy bizonyos jogok és kiváltságok részükre fenntartassanak, mint ezt pl. trónjukról lemondott fejedelmeknél látjuk.

Végre az egyének a nemzetközi viszonyokban csak mint valamely állam polgárai szerepelhetnek. Nemzetközileg elismert jogosítványaik csak az által az állam által védhető meg, melyhez alattvalói viszonyban állanak.

De a nemzetközi jogalanyiség elismerése sem biztosít az államoknak egyenlő jogokat. Így a civilizált államok kapcsolatában csak azok az államok tekinthetők *egyenjogú alanyoknak*, melyeknek intézményei, törvényei, szokásai a nemzetközi jog követelményeinek megfelelnek, a nemzetközi érintkezések szükségességét, az érdekek szolidaritását elismerik, végre a jogszabályok alkalmazásában, a viszonyosság feltétele mellett, a kultur népek felfogásához alkalmazkodni képesek.

Nem egyenjogú alanyai az államok nemzetközi jogi kapcsolatának olyan államok, melyek társadalmi szerkezetük vagy intézményeik hiányossága vagy az állam hivatása, célja felől a kulturállamoktól lényegesen eltérő felfogásuknál fogva a tételes nemzetközi jogszabályok viszonyos alkalmazásának feltételeit nélkülözik.

Így Törökországot 1856-iki párisi szerződés felvette ugyan az európai államok kapcsolatába, de egyenjogúsága még maig sem vált teljessé. Világosan mutatja ezt a hatalmak gyakori beavatkozása Törökország belső ügyeibe,¹² valamint az is, hogy a Portának azt az óhaját, hogy területén a konzuláris biráskodást megszüntessék, mindaddig nemcsak nem teljesítették, hanem ellenkezőleg annak egy megfelelőbb szervezetet adni törekednek.¹³

¹¹ (189.2.) A pápa kivételes nemzetközi jogállásáról az 60. §.

¹² (190.1.) Pl. legújabbán az örmény mézárások miatt.

¹³ (190.2.) Az 1891. évi XXXI. törvénycikk. A konzuláris biráskodás szabályozásáról.

Ilyen államok a szabályok alkalmazását illetőleg nem igényelhetnek egyenlő elbánást azokkal az államokkal, melyek a nemzetközi jog feltételeihez alkalmazkodnak.

A *vad törzseket* az írók legnagyobb része egyszerűen kirekeszti a nemzetközi jogalanyok köréből. Ez a nézet csak azzal a megszorítással fogadható el, hogy ha ilyen népségek teljesen társadalmi szervezeten kívül élnek, de nem fogadható el ez a nézet azzal a titkos hátsó gondolattal, hogy erőszakos és kapzsi hódításoknak igazolásul szolgáljon.

Sőt a civilizált államok, midőn ilyen törzsekkel érintkezésbe lépnek és őket a jogok tiszteletére, vagy kötelességek teljesítésére szorítják, ezt mint jogi személyek teszik, kell tehát, hogy a másik fél jogi személyiségét is elismerjék.¹⁴

Abból tehát, hogy egy nép kívül áll a civilizált államok jogi kapcsolatán, még nem következik, hogy az általános emberi érintkezések körén is kívül állónak tekintessék. Ilyen népeknek is jogosult igényük lehet, hogy az ember erkölcsi természetén gyökerező és az ész által követendőnek elismert jogokból, pl. a szerződések megtartása, az élet és a tulajdon biztonsága, a család és az egyén becsületének tiszteletben tartása stb. ki ne zárassanak.

58. §. AZ ÁLLAM MINT NEMZETKÖZI JOGALANY

Az államfogalmát következő három lényeges alkotó elem határozza meg.

- a) a *nép*, mely annak szociális alapját
- b) a *terület*, mely geográfiai alapját
- c) az *államhatalom*, mely politikai és ethikai alapját képezi.

Nemzetközi értelemben szuverénnek csak azt az államot tekinthetjük, mely nemzetközi jogosítványait: a hadviselést, szerződéskötést, külképviseletet önállóan és függetlenül gyakorolja és kifelé szabad rendelkezési joggal bír.¹⁵

¹⁴ (1903.) Ez mutatkoznék abban az esetben, ha pl. egy jogtalanul támadó európaiat a súlyosan fenyegetett benszülottek egy államonkívüli területen ölnének meg. Ebbeli cselekvényüket, a mennyiben az birói eljárás tárgyává tétetnék, Európában is jogosnak kellene elismerni. Épp így az általános emberi jogok védelme is független bármely törvény hatályától. A rabszolgakereskedés ennélfogva állami hatalom alatt nem álló területeken is üldözendő. Holtendorff: Handb. d. Völkerrechts. II. köt. 7. l.

¹⁵ (1911.) Holtendorff: Völkerr. II. 2. §.

Így az *amerikai Egyesült-Államok* szövetséges, vagy rész államai hábár közjogi viszonyukban a szövetséghez, független szuverén államoknak (sovereign and independent states) tartják magukat, nemzetközijogilag ilyeneknek nem tekinthetők, mert nem bírnak az államok lényeges kellékeivel.

1. Egyeseknek vagy magántársaságoknak gyarmatosítási vállalatai még akkor sem, ha az anyaállamtól nyert kiváltságok alapján felségjogokat, különösen hadviselési jogot gyakorolnak. Például szolgálnak:

a) az angol keletindiai társaság, mely 1660-tól 1784-ig (East India Bill) állami önállósággal bírt és az indus fejedelmekhez való viszonyában függetlenül gyakorolta a hadviselési, a béke- és szerződéskötési, valamint a külképviseleti felségjogokat. Csakhogy mindezek a jogok az anyaállamtól nyert privilegium folytán illeték meg és ez, az indiai lázadás elnyomása után 1858-ban megszűnt;

b) a mai *angol gyarmatosító társaságok* (Chartered companies) a Nigieren, Kelet- és Dél-Afrikában;

c) a *német új-guineai társaság*, mely szintén állami felségjogokat gyakorolt, az 1899 márcz. 27-iki rendelet folytán ezek a német birodalomra mentek át;

d) A *nemzetközi Kongó társaság* már 1884 és 1885-ben, tehát a berlini konferenciát megelőzőleg, kötött szerződéseiben¹⁶ elérte a hatalmaknál, hogy lobogóját egy „barátságos állam” lobogójának ismerték el. Ez az elismerés kétségtelenül be nem következhetett volna egy állam tényleges létének feltételezése nélkül. A Kongó területet államnak még sem tartották addig, a míg a Kongó konferencia febr. 23–26-án tartott üléseiben a „Kongó államot” a nemzetközi jogi kapcsolatba formálisan is fel nem vette.¹⁷ De úgy a konferencia határozata, mint ennek alapján a belga király 1885 okt. 1-én kelt nyilatkozata csupán egy már létező tény megállapítását képezi.

2. A *német városok Hanza-szövetsége* sem volt valóságos állam, dacára nagy hatalmának és a nemzetközi jogok fejlődésére gyakorolt befolyásának.¹⁸

3. *Szervezett hadipártok*, pl. a francia forradalom idején a Vendée fellázadt lakossága, 1809-ben Schill csapatai Németországban, 1813-ban a tiroliak, 1860-ban Garibaldi szabad csapatai államnak, akkor sem tekinthetők, hogy

¹⁶ (192.1.) Fleischmann: id. m. 193.

¹⁷ (192.2.) Moynier: La fondation de l'État indépendant du Congo an point de vue juridique 1887. Fauchille: Rev. gen. du droit intern; I. 409. II. 409. Jozon: L'État indep, du Congo 1900. Stangel: Der Kongostaat 1903.

¹⁸ (192.3.) L. feljebb 20. §.

ha az államterület egy részét tényleg hatalmukban tartják. Csak mint jogosult hadviselő felek ismertetnek el, de nem mint állam, mely független hatalmat tételez fel és mely ki nem alakulhat mindaddig, a meddig a régi állam hatalma fennáll.

4. Nem állam, még közjogi értelemben sem, *egy nemzet, mint etnografiai fogalom*, mert nincs szervezete, mely által közös akaratát érvényesítheti.

5. Végre *a nomád népek* pl. a néger törzsek közép Afrikában, a benszülöttek Ausztráliában, a vándor tatárok közép Ázsiában, s habár ilyen népekkel is köthetők nemzetközi szerződések,¹⁹ államnak azért nem tekinthetők, mert nem bírnak saját területtel. Ellenben semmi fontossággal nem bír ennek a kérdésnek szempontjából az állam kormányformája, vagy annak alkotmánya.

Az állam konkrét politikai intézményei habár látható befolyást gyakorolnak a külső viszonyokra, a n. k. forgalom fejlődését előmozdítják vagy akadályozzák, még sem képezheti a jelen tudomány feladatát, azoknak értékét mérlegelni, helyességük vagy helytelenségük fölött itélni. Ez a belső államjog körébe tartozik. A nemzetközi jog feladata a belső állami intézményeknek a külső jogviszonyokban tényleg mutatkozó hatásait bírálni és a megfelelő eljárást megállapítani. Egyébként a n. k. jog a művelt államokat, tekintet nélkül kormányformájukra, egyenjogú alanyoknak elismeri.

Épp ily kevésbé bírhat ebből a szempontból fontossággal az államok politikai súlya, tényleges hatalma. Nagy hatalmak, kis államok nem jogi kifejezések. Mert bár tagadhatlan, hogy a nagyobb hatalom, gazdagság és műveltség politikailag bizonyos előnyöket biztosíthat, de jogilag véve az államok, legyenek azok nagyok vagy kicsinyek, erősek vagy gyengék, gazdagok vagy szegények, feltéve, hogy a n. k. jog követelményeinek megfelelnek, mint jogalanyok egymás között teljesen egyenlők.²⁰

¹⁹ (192.4.) Így kötöttek az államok szerződéseket a nomád turkomannokkal, hogy emberablásaikat és egyes néger törzsekkel, hogy a rabszolga kereskedésüket megakadályozzák. Bluntschli: Modern. Völkerr. 20. §.

²⁰ (193.1.) Szuverén államok jelenleg francia nevük betűsoros rendjét követve, a következők:

Európában: I. A német birodalom. II. Ausztria-Magyarország (Bosznia és Hercegovina bekebelezett tartománnyal). III. Belgium. IV. Dánia (Kiváltságolt tartományai, Izland és farói szigetek). V. Spanyolország (gyarmatokkal). VI. A francia köztársaság (Tunisz, Annam, Cambodja, Madagaszkár oltalmi viszonyban álló területekkel és gyarmatokkal). VII. Nagy-Britannia és Irland (India császárság, a kanadai birtok, gyarmatok és Cyprus, mint megszállt és kormányzott területtel). VIII. Görögország. IX. Olaszország (San Marino független oltalmi viszonyban álló állam. Gyarmatokkal

*Tizedik fejezet: Az államok nemzetközi alapjai*²¹

67. §. A NEMZETKÖZI ALAPJOGOKRÓL ÁLTALÁBAN

Alapjogok alatt nemzetközi értelemben az államoknak azokat a jogait értjük, melyek az államoknak, mint a nemzetközjogi alanyoknak lényegéből, szuverénitásuk természetéből folynak, semmi különös elismerésre nem szorulnak, hanem mindenütt szükségképen előállnak, a hol egy állam létezik. Ha mégis előjön, hogy ilyen jogok is szerződésileg elismertetnek, az nem egyéb, mint kifejezett megállapítása egy önmagából folyó ténynek.

Az alapjogok nélkül, melyeket a nemzetközi jog minden államra egyenlően kiterjeszt, egyik sem érvényesíthetné magát a nemzetközi kapcsolatban, sőt annak tagjává sem válhatnék.

Egy állam, mely alapjogait elidegenítené, megsemmisítené állami önállóságát. Olyan szerződések tehát, melyek valamely állam alapjogait sértik vagy csonkítják, jogellenesek, vagyis nem kötelezők. Támadások pedig, melyek ilyen jogok ellen irányulnak, minthogy azok az államok lételétől elválaszthatlanok, minden esetben casus belli-t képeznek.

Az alapjogok fogalmából minden államra az a köteleesség hárul, hogy minden többi államot a nemzetközi kapcsolat egyenjogú tagjának elismerje és minden oly cselekvénytől tartózkodjék, mely azoknak önállóságát sérti.

Újabb időben örvendetes haladást tapasztalunk úgy a népek, mint a kormányok felfogásában arra vonatkozólag, hogy minden állam szabadon ápolhatja érdekeit, jólétét, jogait és szabadságát és hogy az államok hadereje

Kelet-Afrikában). X. Lichtensteini herczegség. XI. Luxemburg nagyherczegség. XII. Monaco herczegség. XIII. Montenegro fejedelemség. XIV. Hollandia (Pais bas. Gyarmatokkal). XV. Portugália (Gyarmatokkal). XVI. Románia. XVII. Oroszország (félszuverén állam Chiva, kiváltságolt tartomány Finnland). XVIII. Szerbia. XIX. Svédország. XX. Norvégia. XXI. Svájc szövetséges állam. XXII. Törökország (Ottomán birodalom) protektori jogokkal és több kiváltságolt területtel. XXIII. Bulgária királyság 1908 okt. Elzász-Lotharingia német birodalmi tartománynak birodolmi állammá alakítása folyamatban van. [...]

²¹ (252.1.) Bluntschli: id. m. 62–107. §§. Calvo: id. m. I. köt. III. könyv. Lawrence: Comm. II. 187. sk. I. Martens: Précis 116. sk. §§. Pradier-Fodéré: Traité I. k. 164–353. sz. Wheaton: Elément 12–14. §§. Rivier: Principes, I. k. IV. könyv. Bonfils: Manuel IV. feje. Ullmann: Völkerr. 29. §. Gareis: Institutionen 24. §. Twiss: Law of nations I. k. 143. l. Hall: Intern. Law 7. §. Liszt: Völkerr. 7. §. Heilborn: System 280. sk. l.

a saját védelemnek, nem pedig a mások függetlensége megtámadásának szolgál eszközü. ²²

Az államoknak, mint nemzetközi jogalanyoknak elismerése és a személyiséget sértő jogtalan tények kizárása biztosítja az államokat, hogy akaratukat szabadon érvényesíthetik a nemzetközi jogélet minden viszonyában és hogy a nemzetközi forgalomban minden cselekedetük jogosnak tekintetik, a mennyiben más államok jogait nem sérti.

Az államnak alapjogait különböző írók úgy terjedelemre, mint tartalomra, különféleképpen fogják fel. Némelyek csak az önfentartás, a belső önállóság és függetlenség jogát számítják az alapjogok közé. Mások kiterjesztik azokat az egyenlőség, a tisztelet, a publicitás, a külforgalom, a tulajdon és az önségély jogára. Ebből némelyek ²³ azt következtetik, hogy e jogoknak alapja igen bizonytalan és azoknak tana sem eléggé kifejtve, sem kellőleg megállapítva nincs a nemzetközi jogban.

Csakhogy ezek a különbségek csupán a fogalmak megjelölésére, tehát oly szempontra vonatkoznak, melynek semmi súlya nincs. Az alapjogokat az *egy önfentartás* jogában lehetne összefoglalni és annak összes folyamányait összefoglalni a következő tételben:

A nemzetközi jognak egy alapföltevését képezi, hogy az államok jelenlegi függetlenségükben és tényleges tulajdonságaikkal, mint az államok nemzetközi kapcsolatának egyenjogú tagjai léteznek. ²⁴

Vége az alapjogok fogalmából lényegileg következik, hogy azoknak megszorítása a nemzetközi életviszonyok bármely körében jogilag csupán a nemzetközi jog szabályainak kiterjedtebb magyarázatában (pl. civilizálatlan népekkel szemben), vagy az államok önkorlátozásának konkrét tényeiben gyökerezhet.

²² (253.1.) A német birodalmi gyűlést 1870 február 14-én megnyitó trónbeszéd. Gareis: id. m. 81. l.

²³ (253.2.) Ullmann: id. m. 79. l.

²⁴ (253.3.) En réalité il n'y a pour les États... qu'un seul droit primordial... le droit à l'existence. Du droit à l'existence, découlent le droit de conservation et celui de liberté. Le droit de conservation engendre le droit de perfectibilité, de défense, de sureté. Du droit à la liberté se déduisent le droit de souveraineté et celui d'indépendance. De la souveraineté découlent les droits de domaine de législation, de juridiction. De l'indépendance, ceux d'égalité, et de respect mutuel, de légation, de traité, de guerre, de libre commerce. Mais tous les diverses denominations c'est un même droit... le seul réellement fondamental, *le droit à l'existence*. Bonfils: Manuel 123. l.

Minden állam kétségen kívül szabadságában áll egyik vagy másik alapjogának gyakorlásáról valamely irányban lemondani. Csakis ilyen értelemben tekinthetők az alapjogok korlátozhatóknak. Ép így csak a jogozott alany szabad elhatározásából eredhet az, hogy ilyen jogok szerződéses tárgyvaivá is válhatnak.

Az államok alapjogai a következők:

1. Jog az önfentartásra.
2. Területi jog.
3. Jog a függetlenségre és szabadságra.
4. Jog a tiszteletre.
5. Jog a nemzetközi érintkezésre.

68. §. JOG AZ ÖNFENTARTÁSRA²⁵

Minden államnak, mint erkölcsi személynek, joga van léte első pillanatától fogva az önfentartáshoz, mely életjogától elválaszthatlan és mely területének védelmét, anyagi javainak fejlesztését, gyarapítását is magában foglalja. Az állam egy élő organizmus, mely tönkre megy, ha nem képes fejlődni, erősödni és haladni.

Egy állam belső vagyoni jólétének bármily szerencsés gyarapodása, növekedése nem szolgálhat indokul arra, hogy a többi államok azt ellenezzék vagy akadályozzák. A XIX. századot jellemző élénk gazdasági harcban látjuk ugyan, hogy egyes államok kereskedelmi és ipari kifejlődését a szomszédok miképpen törekednek elnyomni, miképpen ragadják el tőlük a külkereskedelem útjait, hogy a saját gazdagságukat növeljék, de ez nem jogtalanság, hanem egy, valamennyi államot megillető, közös jognak gyakorlása. Ez a szabad verseny, melyben részt venni minden államnak egyenlő joga van és melyben a győzelem mindig az erősebbé.

Minden államnak kétségtelenül jogában áll magát emberi erőszaktól eredő oly veszélyek ellen megvédeni, melyek lételetét vagy biztonságát fenyegetik. Ez alatt nemcsak a támadás elhárítását értjük, de a közvetlenül fenyegető veszélynek preventív intézkedésekkel megelőzését is.

²⁵ (254.1.) Heffter: Völkerr. 30. §. Martens (Bergbohm): I. k. 73. §. Trawers-Twiss: Law of Nations, I. köt. 106. §. Phillimore: Comm. I. 253. sk. I. Bulmerincq: Völkerr. 203. sk. I.

Ebből folyólag minden állam a védelem szükséges eszközeiről: szárazföldi, esetleg tengeri haderőről úgy területe belsején, mint annak határain erődítményekről és a napjainkban különösen fontos szövetségekről más államokkal – gondoskodni tartozik. Joga van megtiltani idegeneknek a várak, erődítmények, arzenálok megközelítését, a hadi kikötőket elzárni, idegeneket a saját területén felügyelet alá helyezni, és a kémkedést, mint az állam biztonságát veszélyeztető büntetett, súlyos büntetéssel sújtani.²⁶ Általában megengedettnek kell tartani mindazoknak az eszközöknek alkalmazását, melyek az állam saját védelmére szolgálhatnak a nélkül, hogy a szomszéd népeket nyugtalanítsák vagy biztonságukat veszélyeztessék. De a védelem joga nem terjedhet odáig, hogy annak ürügye alatt békés népek szabadsága megtámadtassék.

Az angolok eljárása 1807-ben, midőn Kopenhágát ostrom alá fogták, mert a dán kormány vonakodott a flottát az angoloknak kiszolgáltatni, a mit az angolok azért követeltek, mert nézetük szerint a dán flotta könnyen Napoleon kezébe eshetett, mely esetben ő azt egyenesen az angolok ellen használta volna fel, a hatalommal való visszaélésnél, önfentartás ürügye alatt, egyébnek nem tekinthető.²⁷

A védelmi jog gyakorlati alkalmazásának csak akkor van helye, ha a külső támadás vagy annak bekövetkezhető veszélye az állam biztonságát kétségtelenül fenyegeti.

Ebből a szempontból Martens ellenkező nézetével szemben, határozottan jogtalan ténynek kell tekintenünk II. Frigyesnek erőszakos betörését Szászországba (1756-ban) az alatt az ürügy alatt, hogy Bécs, Pétervár és Drezda között titkos alkudozások folytak Poroszország feldarabolását illetőleg. A történet ezt a feltevést nem igazolta, sőt azt a király saját minisztere is megczáfolta.²⁸ Ebben a kérdésben más álláspontra helyezkedni nem volna egyéb, mint szabad utat nyitni az önkényes erőszakosságnak.

Sokkal nehezebb annak a kérdésnek eldöntése: mennyiben ismerhető el az államoknak az a joga, hogy önvédelemből egy másik államnak veszélyes arányú növekedését erőszakosan megakadályozzák. Grotius, Vattel G. F., Martens, Klüber és mások nem tartják megengedhetőnek, de doktrínájukhoz

²⁶ (255.1.) A kémkedést béke idején minden országban üldözik és büntetik. Különböző törvényhozásokra utal Bonfils: id. m. 127. l. 13. jegyz.

²⁷ (255.2.) Ezt vallják az angol írók is túlnyomó részben. Eltérő nézetten van Hall: Intern. Law. p. 230. Martens: Völkerr. 73. 1.

²⁸ (255.3.) Feljebb 30. §.

számos megszorítást fűznek. Vattel hosszasan értekezik a kérdésről és a végén ellenmondásba keveredik. Az újabb írók közül Heffter egy állam növekedésének pusztá tényében még nem lát okot ellentállásra a többiek részéről, de ha egy már magában véve hatalmas állam bármely jogcímen (házasság, cessio) még tovább akarja hatalmát fokozni, a többi államoknak joguk van azt megakadályozni, a nélkül, hogy az arra irányzott lépések jogsértést képeznének. Ellenben Bluntschli és a modern olasz iskola publicistái, hogy a német birodalom és az olasz királyság alakulását igazolják, szívesen hozzájárulnak valamely állam bármely terjedelmű növekedéséhez még akkor is, ha az kisebb államok rovására történnék, föltéve, hogy ugyanahhoz a nemzetiséghez tartoznak. Veszélyes tan, mely minden ambíciónak könnyen tért nyithat a szerzett jogok megsértésére.

A kérdést absolute eldönteni azért nem lehet, mert semmikép meg nem határozható, hogy a növekedésnek meddig terjed a jogos határa.

Jogilag minden állam szabadon növelheti területét és hatalmát, valamедdig ez által más államok jogait nem sérti. Ez esetben a közvetlenül sértett államnak, esetleg szövetségeseinek és illetve azoknak, melyek tényleges állapotát garantirozták, jogukban áll az ellen felszólalni, sőt azt meg is akadályozni. De nem szabad a jogokat az érdekekkel és a jogot általában a politikával összezavarni.²⁹

A védelmi intézkedések az állam területén belül, vagy azon kívül fogatosíthatók.

Például a következő esetek szolgálhatnak:

Az 1838-iki angol kanadai lázadás idején az országos hatóságok arról értesültek, hogy amerikai területen, az Egyesült-Államok alattvalóinak részvételével egy „Carolina” nevű hajót szerelnek fel oly célból, hogy az a felkelőknek hadiszereket és fegyveres csapatokat szállítson. Az angolok ennek folytán a hajót amerikai területen elfogták, lefegyverezték és a Niagara vízzuhatagon lebocsájtották. Az amerikai kormány hivatkozva területi fenségjogának megsértésére, panaszt emelt és elégtételt követelt, de attól később önkényt elállott, midőn az angol kormány kimutatta, hogy erre az eljárásra az önvédelem kötelessége kényszerítette.³⁰

A második eset 1873-ban, a kubai lázadás idején történt, midőn a spanyolok nyílt tengeren elfogták az amerikai lobogó alatt haladó „Virginia” nevű

²⁹ (256.1.) Rivier: Lehrbuch, 183. l.

³⁰ (257.1.) Phillimore: Comm. I. 255. l. Hall: Intern. Law. 227. l.

hajót és miután kitünt, hogy az hadi dugárút szállít a felkelőknek, elkobozták. Az amerikai kormány ebben az esetben is erélyesen tiltakozott, de panaszát elejtette, midőn kimutatták az önvédelem jogosságát és midőn a végén az is kiderült, hogy nevezett hajó az amerikai lobogót jogtalanul használta.³¹

Az önfentartási jog érvényesítése és az államnak azon kötelessége között, minélfogva más államok jogait tisztelni tartozik, összeütközés támadhat. Ilyen esetben az önvédelemé az elsőség. *Primum vivere*. Egyének föláldozhatják magukat, de egy kormánynak sem állhat jogában az állam létét, vagy annak lényeges elemeit feláldozni.

Az okozott sérelmek a végszükségben találják mentségüket, de nem szabad a kellő mértéken túl menni, a károkat pedig meg kell téríteni.³²

69. §. A területi jog (*Jus territoriale*)³³

I. Minden államnak joga van egy bizonyos nagyságú területhez, melyen megélhet, magát fentarthatja és tevékenységét kifejtheti. A területi jog szorosán összefügg az önfentartási joggal és az államnak szabad cselekvési és intézkedési jogát foglalja magában a saját területén. Ez különösen a *közigazgatási és kormányzati* cselekvényekre vonatkozik, melyek az államnak más államokhoz való viszonya és illetve ezeknek alapjogai által a következő korlátozásoknak vannak alávetve:

1. Egy államnak sem áll jogában fenségjogait más állam területén gyakorolni, állami intézeteinek, hatóságainak vagy közhivatalainak hatáskörét más államnak területére kiterjeszteni.³⁴

Az állam területén idegen hatóságok semmi hivatalos funkciót nem végezhetnek, a konzuloknak ehhez az államhatalom külön engedélyét (*exequatur*) kell kikérniök. A policzia vagy a csendőrség nem eszközölhet elfogatásokat idegen területen (A Schnabele eset 1887 április havában.)³⁵

³¹ (257.2.) Hall: u. o. 232. l.

³² (257.3.) Régebben az ú. n. *droit de convenance* minden államot arra jogosított fel, hogy érdekösszeütközés esetében más államok ellen úgy járhatott el, a mint ez saját érdekeinek leginkább megfelelt. Heffter: 26. §. Rivier: id. m. 184. l.

³³ (257.4.) Klüber: *Europ. Völkerr.* 123. §. Heffter: *Völkerr.* 67. §. Bluntschli: *Moderne Völkerr.* 276. §. Holtzendorf: *Handbuch II.* 45. §. Martens: *Völkerr. I. k.* 74. §. Ullmann: *Völkerr.* 75. §. Rivier: *Handbuch* 24. §. Liszt: *Völkerr.* 8. §. Bonfils: *Manuel* 338–344, Pradier-Fodéré: *Traité*, II. 612. §. Twiss: *Law of Nations I.* 140. §.

³⁴ (258.1.) Martens: *Précis* 78. §. Martens (Bergbohm) 74. §.

³⁵ (258.2.) Francia tanúk vallomása szerint az elfogatás francia területen történt. A tényállást nem lehetett biztosan megállapítani. Szabadon bocsájtását a birodalmi kancellár

2. Nem áll jogában egyik államnak sem, akár közvetlenül, akár közvetve olyasmit tenni, a mi egy más állam lételét, vagy annak természetes elemeit veszélylyel fenyegeti.

Ebből folyólag egy államnak sem áll jogában egy másiknak alattvalóit kivándorlásra csábítani, vagy éppen elégületlenségre, lázadásra ingerelni.

Midőn II. Katalin czárnő 1763-ban Poroszország és több német állam alattvalóit Oroszországban való megtelepedésre hívta fel, ez ellen az illető kormányok erélyesen felszólaltak. Ép így tett a magyar kormány Mária Terézia idejében, midőn ugyancsak Oroszország részéről valóságos agitáció indult meg a magyarországi szerbek között, hogy a Dél-Oroszországban fekvő Uj-Szerbiába telepedjenek meg.³⁶

3. Saját területén sem áll jogában az államnak olyat tenni vagy megengedni, a mi céljában vagy eredményében más állam jogait sértene vagy integritását megtámadná.

A román kormány nemzetközi kötelességeit sértene meg, ha útját nem állná a magyarországi területek elszakítására irányuló irredentista törekvéseknek, hasonlóképen az olasz kormány is szemben az osztrák területekre áhítozó olasz irredentával.³⁷

II. A területi jog kiterjed minden, a területen létező, dologra különösen az ingatlan dolgokra, melyek a helyi törvényhozásnak és birói joghatóságnak vannak alávetve.

Az állam megtilthatja idegeneknek ingatlan javak szerzését, vagy azt bizonyos feltételekhez kötheti. Ugyanez áll idegen államoknak, államfőknek vagy ezek képviselőinek ingatlan birtok szerzéséről. Ingatlan javakra vonatkozó dologi keresetek tehát akkor is, ha a felperes vagy alperes területen kívüli személy volna, annak az államnak birói joghatósága alá tartoznak, melynek területén az ingatlanok fekszenek. Ez az elv, mely általánosan el van ismerve, magyarázatát abban találja, hogy a ki idegen területen dologbeli jogot szerzett, ezzel önkényt alávetette magát a területi hatalom dologi joghatóságának. Ugyanez alá a szempont alá esik egy területen kívüli személy ingatlan birtokának alávetése az állam kormányzati (pl. pénzügyi) hatalmának.

táviratilag rendelte el, mert mint határvám hivatalnok hivatalos minőségben lépett német területre és mint ilyen a nemzetközi jog oltalma alatt állott.

³⁶ (258.3.) A magyar királynő követe a pétervári udvarnál 1752-ben formális panaszszal fordult az orosz kormányhoz, hogy a bécsi orosz követ a magyar szerbeket kivándorlásra láztja és követelte, hogy attól eltiltassék. Martens: id. h.

³⁷ (259.1.) Liszt: Völkerr. 7. §. II. 1. pont.

III. Az állam területi fenségjoga kiterjed az összes személyekre, a kik területén tartózkodnak. Az államnak ez a joga két irányban állapítható meg: a) saját polgári irányában akkor, midőn ezek külföldön tartózkodnak; b) a belföldön tartózkodó idegenek irányában (ld. alább 118. és 119. §§.).

IV. Nincsenek alávetve az állam területi hatalmának a *területenkívüli személyek*, kik idegen területen is megtartják saját illetőségüket és összes személyes viszonyaik hazai törvényeik szerint ítélendők meg.

A területenkívüliség jelentősége abban áll, hogy e kiváltságban részesülő idegenek fölött az állam sem birói, sem rendőri, sem általában kormányhatalmat nem gyakorolhat, ellenük végrehajtást el nem rendelhet, annál kevésbbé foganatosíthat.³⁸

Területenkívülieknek tekintetnek: 1. maguk az idegen államok. 2. Idegen uralkodók és államfők. 3. A pápa mint nemzetközileg elismert szuverén személy. (L. feljebb 60. §.)³⁹ 4. Idegen államok diplomáciai képviselői. 5. Az európai és amerikai államok konzuljai nem keresztény államokban. 6. Az állam engedélyével annak területén tartózkodó idegen hadcsapatok.⁴⁰ 7. A nemzetközi bizottságok tagjai bizonyos korlátozások mellett. 8. A keresztény államok alattvalói, ú. n. kapitulációk alapján tágkörű mentességet élveznek a nem keresztény államokban, ezeknek területfenségi hatalma alól.

A területenkívüliség kiterjed azokra a dolgokra is, melyek exterritoriális személyek használatára rendelvek (például követségi palota, annak butorzata, a követ kocsjaja, stb.).

A mi a hajókat illeti, az általános gyakorlat területenkívülieknek tekinti: 1. a hadihajókat; 2. azokat a hajókat, melyeken idegen uralkodók utaznak és kizárólagosan az ő használatukra szolgálnak. Ha egy uralkodó az utazó közönséggel közösen használ egy hajót, az exterritorialitás csak az általa elfoglalt helyiségekre terjed ki. 3. Az állam tulajdonát képező és annak szolgálatára

³⁸ (259.2.) Kivéve az ingatlan javakat.

³⁹ (260.1.) Olaszországban a pápa exterritorialitása a garancia-törvényen alapul.

⁴⁰ (260.2.) Ez csak béke idején történhetik, midőn egy állam szabad átvonulást enged területén egy idegen állam hadcsapatainak. Nem oszthatjuk tehát Liszt nézetét (Völkerrecht 8. §. IV. d), mely szerint a tényálláson mit sem változtat, vajjon az illető állam engedélyén alapul-e vagy nem (Invasions armée), mert ellenséges területen nem a területenkívüliség, hanem a hadi jog szabályai nyerne alkalmazást. Például a francia invázió Spanyolországban 1824-ben a veronai kongresszus határozata folytán. Az orosz csapatok átvonulása Románia területén 1877-ben. Franciaország egyes területeinek megszállása német csapatok által 1871-ben, a hadi sarcz kifizetéseig stb. Rivier: Handbuch, 211. l.

rendelt hajók, valamint 4. egy szabadabb felfogás, de nem általános gyakorlat értelmében, bizonyos állami szolgálatra, pl. posta- vagy csomag-szállításra rendelt állami hajók is.⁴¹

A területenkívüliség elveit az illető címek alatt tüzetesebben fejthetjük ki.

V. A területi jognak további korlátozásai azokból a természetes viszonyokból származhatnak, melyek közt az egyes államok egymás mellett léteznek és melyek alól egy állam sem vonhatja ki magát a nélkül, hogy a viszonyok természetes rendjét meg ne zavarja. Ebből következik, hogy:

1. Egy államnak sem áll jogában az idegen területtől elvonni azt, a mi a természeti viszonyoknál fogva illeti.

2. Egy államnak sem áll jogában a vizek természetes lefolyását megváltoztatni vagy meggátolni. (Semper hæc est servitus prædiorum inferiorum ut natura profluentem aquam recipiant 1. 1. §. 22. D. de aqua 39. 3.)

Ha tehát egy tó vagy egy nagyobb vízmedence idegen területről nyeri a szükséges vízmennyiséget, a vizen nem történhetik oly változás, mely által az rendes lefolyásában gátoltatik és a túlsó államra a víznek eddig gyakorolt használati joga (pl. malomjog) lehetetlenné válik.

VI. A területi fenségjog, miként az államhatalom általában, önkényt is megszorítható bizonyos kötelezettségek által más államok javára.

Így keletkeznek az úgynevezett *állami szolgálomak*,⁴² melyeknek fogamatja vagy abban áll, hogy az állam *eltűri* egy idegen állam fenségjogainak gyakorlatát saját területén (pozitív szolgálomak) vagy az állam valamely fenségjogát *nem gyakorolja* egy más állam érdekében (negatív szolgálomak).

a) A negatív szolgálomak közé tartozik:

1. Az állam hadseregének, várainak vagy hadihajóinak korlátozása.

Így az 1867 május 11-iki londoni szerződés megszüntette Luxemburnak vár jellegét, az erődítmények lerombolását elrendelte és megtiltotta, hogy azok helyébe újak emeltessenek. Az 1878 július 13-iki berlini szerződés megtiltotta Montenegrónak, hogy a Bojana mentén erődítményeket emeljen és kötelességévé tette Bulgáriának a területén létező összes várak és erődítmények lerombolását. Az 1881 jul. 2-iki konstantinápolyi szerződés átengedvén

⁴¹ (260.3.) Stoerk: Holtzendorff II. 122. §. Heffter: 2. §. Bluntschli: 135. sk. §§. Liszt: 8. §. IV. Calvo: I. 560. sk. I. Phillimore: II. 178. sk. I. Heilling: L'exterritorialité. A hajók területenkívüliségéről. Perels: Internationales öffentliches Seerecht 13., 15. §§.

⁴² (261.1.) Clauss: Die Lehre von der Staatsdienstbarkeit 1894. Holtzendorff: id. m. II. k. 52. §. Moser: Nachbarliches Staatsrecht 239. I. Klüber: Europ. Völkerr. 137. §. Bluntschli: id. m. 353. §. Martens (Bergbohm): Völkerr. I. 95. §. Pradier-Fodéré: Traité, II. 83. §.

Görögországnak Thessalia és Arta egy részét, elrendeli, hogy Arta öblében fekvő erődívenyek lerombolandók és béke idején újak nem építhetők.

Az 1856 márczius 30-iki párisi szerződés úgy Törökország, mint Oroszország hadihajóinak számát a Fekete-tengeren korlátozta.⁴³ Utóbbinak kötelességévé tette a Fekete-tenger partján levő várainak lerombolását és megtiltotta az Aland szigeteknek megerősítését a Balti-tengeren.⁴⁴

2. Negatív szolgálomnak tekinthető, midőn a kötelezett állam jogszolgáltatási hatalmát a jogosult állam alattvalói irányában nem gyakorolhatja.⁴⁵

3. Midőn az állam jogai az egyház felett korlátooltatnak.⁴⁶

4. Bizonyos területeknek vagy alapítványoknak engedett kiváltságok és exemciók, pl. a Szent-Föld kiváltságai a török birodalomban.

b) Pozitív szolgálomak:

1. Az idegen államnak az a joga, hogy a kötelezett állam utait csapatai részére használja. Vagy midőn:

2. a kötelezett állam megengedi, hogy a területére menekült gonosztevőket, katona-szökevényeket a jogosított állam saját közegeivel elfogathassa, vagy ott bírói, rendőri joghatóságot gyakorolhasson. Végre

3. a kötelezett állam területén a vasutakat, táviróvonalakat, a vám- és postahivatalokat kezeli,⁴⁷ vagy vizein a tengeri és egészségügyi hatóságot gyakorolja.⁴⁸

Az a kérdés merül itt fel, mennyiben alkalmazható a magánjogi szolgálomak fogalma az államok jogainak ilyenemű korlátozására. Liszt szerint ez jogilag téves felfogást képez, mert eltekintve attól, hogy a *praedium dominum* helyébe a jogosult állam és hozzátartozói lépnek, ilyenemű jogosítványokban nem találjuk fel a dologi jelleget. Ha például Oroszország egy francia szigeten

⁴³ (262.1.) Ezt megszüntette az 1871 márczius 13-ki londoni szerződés.

⁴⁴ (262.2.) Lásd feljebb 44. §.

⁴⁵ (262.3.) Erről alább a konzuláris jogban.

⁴⁶ (262.4.) Pl. az olasz államé, hol az összes egyházi javadalmakat a pápa adományozza, és pedig Rómában és hat suburbicán megyében korlátlanul, a királyság egyéb részeiben *exequatur*-hoz kötött kinevezési joggal. Garancia-törvény.

⁴⁷ (262.5.) Oroszország a kivi khánnal és bokkarai emirrel 1873-ban kötött szerződésekben jogot nyert az Amur-Daria balpartján hajóállomásokat, vámraktárakat stb. állítani. Az új-fundlandi halászat kérdéséről Geffken: *Question de la pêche de Terre-Neuve*, *Rev. du droit intern.* 1890.

⁴⁸ (262.6.) Így Ausztria-Magyarország a berlini szerződés alapján ezt a jogot a montenegrói tengerpart mentén gyakorolja. Oroszország kizárólagos joga a Kaspi-tengerre Perzsia részét terhelő szolgálomnak tekinthető. Rivier: u. o.

szénállomást rendez be és a szigetet később Anglia szerzi meg, épen nem állapítható meg, hogy ez elődjének kötelezettségét eo ipso átvenni tartozik. Ellenkezőleg ilyen esetben az elidegenítőnek kötelessége a vele szemben jogozottat kárpótolni, ha csak ez, midőn az elidegenítés megtörtént, az által, hogy ahhoz minden fentartás nélkül hozzájárult – jogáról le nem mondott.

Másképen áll a dolog akkor, hogy ha a felségjogok megszorítására irányuló kötelezettség valamely közös érdek következtében és egy közös, például kongresszusi, határozat alapján terheli a kötelezett államot.⁴⁹ Ilyenkor a kötelezettség a területen marad és a területtel együtt annak mindenkori birtokosára megy át. De még ebben az esetben sem látszik indokolhatónak és ezt a nézetet mi is elfogadjuk, hogy az államhatalom közjogi természetű korlátozására, a szolgálalmak magánjogi fogalma alkalmaztassék.

70. §. JOG A FÜGGETLENSÉGRE ÉS SZABADSÁGRA⁵⁰

Függetlenség alatt az állam önelhatározási, cselekvési es intézkedési jogának teljes szabadságát értjük, kizárásával bármely idegen befolyásnak, a nemzeti élet követelményeinek minden irányában.

Ebben a jogban az állam szuverén hatalmának teljessége nyer kifejezést. A függetlenség és szuverénitás egymást föltételezik, egyik a másik nélkül nem képzelhető. A felszuverén államok csak korlátolt függetlenséggel bírnak, de a mely mértékben az részükre elismerést nyer, az ezeket is mint alapjog illeti meg, épen úgy, mint a szuverén államokat.

Függetlenségre való jogából kifolyólag:

1. Minden állam szabadon állapítja meg belső politikai szervezetét, alkotmányának formáját, vagy azt megváltoztathatja egészen tetszése szerint. Ilyen változások ellen a többi államok jogosan akkor sem szólalhatnak fel,

⁴⁹ (263.1.) Pl. midőn Chablais és Faucigny területek az 1860 márcz. 24-iki turini szerződés folytán Szardiniától francia birtokba mentek át. III. Napoleon elismerte ezen területeknek a bécsi kongresszusi akta 92. szak. biztosított semlegességét és annak bármely változtatását a nevezett aktát aláírt hatalmak hozzájárulásától tette függővé. Liszt: id. m. 8. §.

⁵⁰ (263.2.) Holtzendorff: II. 15. §. Blumerincq: Völkerr. 23. §. Ullmann: id. m. 29. §. Liszt: id. m. 6. §. Gareis: Instit. 26. §. Rivier: Handb. 22. §. Pradier-Fodéré: id. m. I. 287. §. Calvo: Traité, I. 105. §. Chrétien: Principes du droit intern. Droit de souveraineté, 198., 235. l.

ha valamely monarchikus állam köztársasággá, vagy viszont átalakul, vagy ha abszolút kormány-formáját alkotmányos kormányformával cseréli fel.

Így Franciaország kormányformája a XIX. században (1830, 1848, 1852, 1870) többféle változáson ment keresztül, a nélkül, hogy a hatalmak részéről bármely kísérlet történt volna Franciaország belügyeibe beavatkozni. Még az 1848-ki forradalom ellen sem foglaltak állást, dacára annak a jelentékeny visszahatásnak, melyet az Németországban és az Olasz félszigeten előidézett. Ujabbán 1889-ben Brazília alakult át császári monarchiából köztársasággá, a nélkül, hogy bármely oldalról kísérlet történt volna Brazília autonóm jogaiba beavatkozni.

2. Az államoknak, midőn nemzetközi szerződés folytán egy új államot létesítenek, jogukban áll az új államnak létezését, mely jó részben az ő művük, bizonyos alkotmányos feltételekhez kötni. Az új állam elfogadván létének függetlenségét, a feltételeknek, melyekhez az kötve van, önkényt veti alá magát, köteles tehát azokat meg is tartani.

Így a berlini szerződés Románia, Szerbia és Montenegró független államiségát bizonyos feltételekhez kötötte. A hatalmak a nevezett államokra, valamint Bulgáriára kötelezőleg kimondták, hogy „a felekezeti különbség senki ellen föl nem hozható indokul arra, hogy polgári hivatalok, köztisztviségek vagy méltóságok viseléséből vagy bármely foglalkozásoknak, a nevezett államok területén üzéséből kizárassék.”

Románia, a hol az 1866-ki alkotmány 7. §-a értelmében honosságot csak keresztény vallású idegenek nyerhettek, 1879. okt. 13-ki törvényében, a berlini szerződés fenti rendelkezésének megfelelően kimondja, hogy „idegenek bármely vallásfelekezethez tartoznak, polgárjogot nyerhetnek Romániában” stb. (1. §.) Az 1895-ki berlini akta az új Kongó államra a szabad kereskedelem, valamint a folyók szabad hajózásának elvét, kötelezőnek mondta ki. Semmi kétséget nem szenved, végre, hogy a rabszolgakereskedés minden új államnak feltétlenül megtiltható volna.

3. Függetlenségénél fogva minden állam szabadon határozza meg úgy az államfő, mint hatóságainak címzeit, címereit és elnevezéseit. Minden állam olyan címet adhat fejedelmének, a milyen neki tetszik. Királyát császárnak, hercegi vagy nagyhercegi fejedelmét királynak nevezheti. De ilyen intézkedés csupán az államot és hozzátartozóit kötelezheti, a többi államokat csak akkor, ha azt elismerték.

Az 1818-ki acheni kongresszuson az európai öt nagyhatalom (Pentarchia) kimondta, hogy „jövőben sem a szuverének, sem házuk hercegei címének

semmiféle oly változtatását sem fogják elismerni, mely nem az ő előzetes jóváhagyásukkal történt.” És visszautasították a királyi címet, melyet a heseni választófejedelem akart fölvenni, „attandu que la demande de S. A. R. n'est justifier par aucun motif satisfaisant.”

Ujabbban ilyen címek felvétele semmi nehézségekbe sem ütközött,⁵¹ mindazáltal az államoknak bizonyos mértékben közös érdekük, hogy a cím és rang, melyet egy állam igényel, tényleges helyzetének és az államok társaságában elfoglalt állásának valóban megfeleljen és annak elismerése ma is még ehhez az általános feltételhez van kötve.⁵²

4. Végre minden államot a teljes bel- és külügyi szabadság illeti meg. Az előbbinek alkatrészei a törvényhozói, kormányzói hatalom, hivatali felségjog, stb., az utóbbihoz tartozik, a külpolitikának önálló intézése, a haderő szervezése és fejlesztése, n. k. szerződéses kötése, követek, konzulok kinevezése, a n. k. szolgálat egyéb közegeinek megválasztása és kirendelése, stb.

1. A beavatkozásról (*Interventio*)⁵³

Az államoknak joga a függetlenségre és szabadságra a beavatkozási jogot a limine kizárja. A nemzetközi jog ilyen szabályt nem statuálhat, mert önmagával jönne ellentmondásba. Az államoknak tehát oly autoritativ beavatkozása, mely más államoknak akár belső, akár külső cselekvési szabadsága ellen irányul, a mai nemzetközi joggal összeférhetetlen. Ilyen kísérletek az államoknak elismert és biztosított függetlensége és szabadsága ellen intézett jogtalan támadásnak tekintendők.⁵⁴

Ennek folyományát képezi, hogy:

1. Egy állam sem állítható idegen állam bíróságai elé, hacsak nem ingatlan javakra vonatkozó dologi keresetről van szó, vagy nem vetette magát önkényt alá az idegen állam birói illetékességének.

⁵¹ (265.1.) Pl. Románia királyának címe (1881. márcz. 26. törv.), Szerbia királyáé (1882. márcz. 6-ki törvény alapján), II. Lipót belga király 1885-ben Souverain de l'État independant du Congo címet vette fel. Legujabbban (1908 okt.) a bolgár fejedelem királyi címének felvétele. Régebb gyakorlatra példákat l. feljebb a 66. §-ban.

⁵² (265.2.) A cím elismerésének jelentősége abban áll, hogy a míg az be nem következik, annak birtokosa a nemzetközi érintkezésekben semmi igényt nem tarthat az azzal járó tiszteletjogokra.

⁵³ (266.1.) Strauch: Zur Interventions Lehre, 1879. Geffken: Holtzendorff, Handb. IV. köt. 38. §. és a fentebb id. m.

⁵⁴ (266.2.) Ullman: id. m. 139. §. Liszt: id. m. 65. 1.

Az irodalomban és a törvénykezési gyakorlatban ma még túlnyomólag ez az elv uralkodik. Másrésztől azonban hangsúlyozni kezdik azt az ellenvetést, hogy abban az esetben, ha az állam nem mint ilyen, hanem mint magánvállalkozó, pl. mint gyáros szerepel, az idegen állam bírói joghatóságának, akarata ellenére is, alávethető. De az általános törvénykezési felfogás ma még az ellenkező nézetet vallja és ebből az következik, hogy magánjogi vitás esetek önálló államok között csak barátságos egyezség vagy választott bírósági uton nyerhetnek megoldást.

1876-ban egy belga kereskedő követelésének biztosítására bírói zárlatot eszközölt ki a török kormánynak az antwerpeni kikötőben levő ágyuira. A brüsszeli török követ tiltakozása következtében a felsőbíróság a zárlatot feloldotta.⁵⁵

2. Egy állam sem szabhat a másíknak törvényeket, egyik sem követelheti a másiktól, hogy a kormányzásban bizonyos elveket kövessen, vagy bizonyos intézményeket megszüntessen. Végre

3. egy államnak sem áll jogában a másíkra bizonyos alkotmányt ráerőszakolni, vagy ennek alkotmányában változásokat követelni, vagy ilyeneket meggátolni.⁵⁶

De ezek az elvek csak az újabb idők nemzetközi jogában fejlődtek ki és nyertek általánosabb elismerést. A történelemből számos esetet idézhetünk, melyek az ellenkező eljárásról tanuskodnak. Sőt a XIX-ik század első negyedében a szent szövetség tagjai, mint európai Pentarchia politikai hegemoniát gyakorolt a többi államok fölött és azoknak belügyeibe formális beavatkozási jogot vindikált magának.⁵⁷ De éppen a beavatkozás története legvilágosabban

⁵⁵ (266.3.) Az esetről Holtendorff: *Jabrbuch für Gesetzg. ini d. Reich*, 1877. 179. l. kimutatja, hogy a belga bíróságnak nincs juriszdikciója a török állam fölött és a zárlatot jogtalannak nyilvánítja.

⁵⁶ (267.1.) Az 1764-ki lengyel alkotmány eltörölte a liberum veto intézményét, de a beavatkozó és később osztozkodó hatalmak ezt meggátolták.

⁵⁷ (267.2.) Ennek a rendszernek alap gondolatát Metternich 1821 máj. 12-ki körsürgönyében következőleg fejtette ki: „Les changements utiles ou nécessaires dans la législation et dans l'administration des États ne doivent émaner que de la volonté libre, de l'impulsion réfléchie et éclairé de ceux que Dieu a rendu responsables du pouvoir. Tout ce qui sort de cette ligne conduit nécessairement au désordre, aux bouleversements, à des maux bien plus insupportables que ceux que l'on prétend guérir. Pénétrés de cette vérité éternelle, les Souverains n'ont pas hésité à la proclamer avec franchise et vigueur; ils ont déclaré qu'en respectant les droits et l'indépendance de tout pouvoir légitime, ils regarderaient comme légalement nulle et désavouée par les principes qui

igazolja annak tarthatatlanságát és azért minden esetben a be nem avatkozás elvének elismeréséhez vezetett. A szent szövetség beavatkozása az olasz és spanyol belügyekbe oly célból, hogy ott az abszolút monarchia helyreállítassék, a természetes fejlődést csak ideiglenesen volt képes meggátolni és éppen ilyen szerencsétlen volt újabban III. Napoleon kisélete Mexikóban, francia fegyverek segítségével, egy császári monarchiát alapítani.

2. A beavatkozás esetei

A mondottakból kétségtelenül megállapítható, hogy a nemzetközi jog alapszabályát *a be nem avatkozás elve képezi*. A beavatkozás csak mint kivétel fordulhat elő és azt csak fontos okok igazolhatják. Ilyen okok a következők:

1. Ha a beavatkozást az illető állam maga kéri, vagy abba beleegyeznek. (Pl. Oroszország beavatkozása 1849-ben Ausztria kérelmére.)

2. Ha ez a jog szerződésileg megállapított, pl. garancia következtében és az érdekelt fél, vagy a felek egyike azt igénybe veszi.⁵⁸

3. Egy államnak olyan magatartása vagy eljárása, mely egy másik állam létérdekeit veszélyesen fenyegeti vagy tényleg sérti. Hogy az alattvalók érdekeinek védelme mennyiben szolgálhat indokul a beavatkozásra, erről alább 118. §.

Ellenben meg nem engedhető, hogy a beavatkozási jog valamely államnak azon, akár alapos, akár alaptalan, nézetére alapíttassék, hogy azt az általános emberi vagy kulturális érdekek védelme szükségessé teszik (pl. az Egyesült-Államok beavatkozása a kubai kérdésbe 1898.), mert ezzel minden önkénynek kapu nyitnának.

Épp így jogtalan minden beavatkozás harmadik független államok ügyeibe, melynek célját „elnyomott törzsrakonok” felszabadítása képezi (pl. Görögország a krétai kérdésben 1897.), mert minden államnak oltalmazó joga,

constituent le droit public de l'Europe, toute prétendue réform opérée par la révolte et la force ouverte”. Martens: Nouv. Rec. V. p. 644. Helyesen jegyzi meg Heilborn: „Formailag a Szent Szövetség az államok szabadságát nem tagadta. Elméletileg elismerte az alatt a feltétel alatt, hogy ezt a jogot az állam törvényes hatalma gyakorolja és hogy ez rendszabályainak alkalmazásánál független legyen. De tényleg az államok szabadságát megsemmisítette”. Ullmann: Völkerr. 309. l. Rivier: Principes I. 398t sk. l.

⁵⁸ (268.1.) Így garantírozta az 1832 máj. 7-ki londoni szerződés Görögország alkotmányát, az 1831 nov. 15-ki londoni egyezmény Belgium függetlenségét, stb., 1. tört. rész.

különös egyezményektől eltekintve, csupán a hozzátartozókra, saját alattvalóira szorítkozik.⁵⁹

Az európai hatalmak, vallási okokból is, jelesül „az elnyomott hitsorsosok” érdekében, gyakran beavatkoztak. A modern nemzetközi jog a beavatkozásnak ezt az esetét sem ismeri el jogosnak, eltekintve attól, hogy ilyen beavatkozásnak hátterét leggyakrabban nem is vallási, mint inkább politikai érdekek képezték. Pl. régebben Oroszországnak, később az európai hatalmaknak kollektív beavatkozása, vallási érdekek védelmének ürügye alatt, Törökország belső ügyeibe.⁶⁰ De általában megengedhetőnek tartják a beavatkozást oly esetben, midőn a keresztény lakosságot nem keresztény államok területén barbár módon üldözik és mészárolják.⁶¹

Arra a kérdésre: mennyiben adhat okot beavatkozásra egy polgárháború? az irodalomban eltérő nézetekkel találkozunk. Vattal, G. F. Martens, Heffter, Fiore és mások annak helyt adnak, mert nézetük szerint az államoknak kötelességük a nemzetközijogi kapcsolat egyik tagjának belső zavarok által feldúlt rendjét helyreállítani, és a békés forgalom és kereskedelem akadályait elhárítani. Csakhogy ez az argumentum elégtelen, hogy arra ilyen fontos jog támaszkodhassék. Egy államot sem illetheti meg más államok belső rendjére felügyelni. Egy nép sem kényszeríthető, hogy egy gyűlölt kormányrendszert eltűrjön csak azért, hogy e miatt más államok békés forgalma vagy kereskedelmi érdekei hátrányt ne szenvedjenek. A nemzetközi érintkezés jog, de nem egyszersmind kötelesség.⁶² Egy államnak sem áll jogában egy másikat személyiségében megtámadni, hogy bizonyos hátrányokat elhárítson, vagy különös előnyöket magának biztosítson.⁶³ A kérdésre határozottan megfelelni azért nem lehet, mert annak következményei a forradalmi mozgalom kiterjedésétől és a külső viszonyokra gyakorolt hatásától függnék.

Egy makacsul folytatott és anarchikus állapotokat előidéző polgárháború, melynek erőszakos kitörései a mozgalom színhelyének határain túl átcsapnak és más államok érdekeit állandóan veszélyeztetik, ezeknek beavatkozására vezethetnek.⁶⁴

⁵⁹ (268.2.) Liszt: Völkerr. 38. l.

⁶⁰ (269.1.) Bonfils: id. m. 315.

⁶¹ (269.2.) Pl. a keresztény üldözések Kínában, vagy az örmény vérengzések Törökországban.

⁶² (269.3.) Bonfils: id. m. 285., 310.

⁶³ (269.4.) Caniazza-Amari: Trattato di Diritto intern. publ. II. IV.

⁶⁴ (269.5.) Ullmann: id. m. 310. l.

Végre megengedhetlen a beavatkozás abból az okból is, hogy a civilizáció körén kívül eső népekre az európai kultúra áldásai kiterjesztessenek. Ha az európai államok a humanizmus nevében jogot formálnak arra, hogy Afrika néger fejedelmeinek belső ügyeibe avatkozzanak, akkor igazolni kell a hatalmaknak a francia forradalomba való beavatkozását is (1793). Mert a szabadság jogára egy nép csak addig tarthat igényt, valameddig más népeknek ezt a jogát a maga részéről tiszteletben tartja.⁶⁵

Az előadott esetek mindegyikében a beavatkozás több állam részéről is történhet. Ez a *kollektív intezvencció*, mely vagy kollektív garancián, vagy önálló egyezményen is alapulhat. A hatalmi egyensúlyt veszélyeztető eseteken kívül, a hatalmak kollektív eljárása akkor látszik indokoltnak, ha valamely állam magatartása egyenesen szembehelyezkedik a nemzetközi jog alapelveivel.⁶⁶

Igy az 1856-iki párisi szerződés folytán a hatalmak beavatkozási jogot nyertek Törökország ügyeire. Erre támaszkodva Anglia és Ausztria-Magyarország a st. stefanoi előzetes békekötés után a további béketárgyalásokba beavatkoztak.⁶⁷

A beavatkozástól meg kell különböztetni:

1. A *közvetítést* (mediatio), vagyis az összes érdekelt felek megegyezésével egy harmadik államnak közbelépését valamely vitás kérdésben.

2. Az *intercessiót*, vagyis harmadik állam vagy államok részéről önkényteljén felajánlott jó szolgálatokat (bons offices).⁶⁸

3. A *kooperációt*, vagyis katonai támogatást, melyet valamelyik állam egy másiknak érdekében annak beleegyezésével nyújt.

⁶⁵ (270.1.) Bonfils: id. m. 322.

⁶⁶ (270.2.) Geffken: Holtendorff, Handb. des Völkerr. II. 158. I. Ullmann: id. m. 310. I. Ritzier: Principes I. p. 403.

⁶⁷ (270.3.) A berlini szerződés 61. §-ában a porta kötelezte magát, hogy haladéktalanul életbe lépteti azokat a reformokat, melyek az örmények által lakott tartományok helyi viszonyainak javítására és a cserkeszek és kurdok ellen való biztonságára szolgálnak és kijelentette, hogy a foganatosított rendszabályokat ellenőrzés céljából időről-időre közölni fogja a hatalmakkal. Ezen a kijelentésen alapult a hatalmak beavatkozása 1895-ben az örmények érdekében.

⁶⁸ (270.4.) Csakhogy adott esetekben igen nehéz megvonni a határt a beavatkozás és az itt említett akciók között. így Orosz-, Francia- és Németországnak az 1895-iki szimonszki békekötés, és jelesen Liaotung félsziget átengedése ellen való felszólalását, mindkét részről „barátságos tanácsadásnak” nevezték, habár nyilvánvaló volt, hogy azt, mellőzés esetén, kényszerrel kieroszakolták volna. Liszt: id. m. 65. I.

71. §. JOG A TISZTELETRE⁶⁹

Az államokat épen úgy megilleti a becsület joga, mint az egyéneket. Az állam méltósága, becsülete, jó hírneve, hitele alkatrészeit képezik az ő személyiségének, ezeket az elemeket sértetlenül megóvni minden államnak nemcsak joga, de kötelessége is. Egy állam, mely nem képes becsületét megvédeni, elveszti jogát a tiszteletre és egyuttal a függetlenségre, mert a kettő egymást feltételezi.

A tiszteletre való jogból következők:

1. A kötelesség az állami és a nemzeti becsület szimbolikus jelvényeinek: a lobogónak, a címernak és címnek tisztelete. Ezeknek megsértése súlyos beszámítás alá esik és a nemzetközi érintkezések megszakításához vezethet.

2. Ide tartozik az állam alkotmányának, törvényeinek, pénzügyi felségjogának, ebből folyólag adótörvényeinek, a határvámokra vonatkozó szabályoknak, pénznemeinek respektálása. Ezekkel visszaélni, pl. a csempészetet eltűrni, vagy idegén államok pénzeit utánozni tilos.

3. Magában foglalja az állam területének, határainak és határjeleinek tiszteletben tartását.

4. A szokáson alapuló szertartások és tiszteletjogok, melyek az állam fejét, tehát monarkiában az uralkodót, köztársaságban az elnököt és ezeknek diplomáciai képviselőit megilleti.

A fejedelemnek, államfőnek, vagy a követeknek megsértése háborút vonhat maga után. (Az európai hatalmaknak háborúja Kína ellen.)

5. Ide tartozik az államok magánjogi személyiségének és ebből folyó magánjogi cselekvési képességének elismerése idegén államok területén. Minden államnak joga van szállítási szerződéseket vagy kölcsönügyleteket kötni, fegyvereket, hadi szereket, hajókat stb. idegén államokban beszerezni. Sőt ingatlanok tulajdonosává is válhatnak. Így vatikáni követségünk palotája Rómában, valamint francia követségünké Párisban, Magyarország és Ausztria tulajdonát képezik. Egyébként ezt a jogot, fontos következményeinél fogva, az államok törvényhozásai szigorú korlátozásoknak vetik alá.⁷⁰

⁶⁹ (273.2.) Heffter: id. m. 32., 102. §§. Martens: id. m. 78. §. Phillimore: Comm. II. 41. l. Calvo: Traité 382. §. Gareis: Inst. 28. §. Lawrence sur Wheaton: Comm. II. köt. 310. sk. l.

⁷⁰ (274.1.) Lainé: Des personnes morales en Droit internat. privé. Journal de Droit intern, privé. XX. k. 273 sk. I.

6. Végre erkölcsi méltóságánál fogva minden állam kormánya követelheti, hogy szavainak és nyilatkozatainak mindaddig hitel adassék, míg az ellenkezőre jogos okot nem szolgáltatott.

Az államot megillető tisztelet ellen irányuló minden sérelem feljogosítja a sértett felet arra, hogy a sértőtől elégtételt követeljen. Ha ez egy magán-személy, úgy az illető államnak feladata őt saját törvényei szerint megbüntetni. Ilyen rendelkezéseket minden állam büntető törvényei tartalmaznak.⁷¹ Idegen államnak vagy uralkodójának megsértése a parlamentben elnöki megrovást von maga után. Ha a sérelmet a kormány vagy annak hatóságai követik el, ünnepélyes nemzetközi elégtételadásnak van helye.

Az államok szolidaritásának fejlődésével ezeknek az intézkedéseknek is hatályosabbakká kell válni és jelesül ki kell azokat terjeszteni az idegen államok, kormányok és népek ellen a sajtóban oly gyakran elkövetett sérelmekre is.⁷²

72. §. JOG A KÜLFORGALOMRA⁷³

A nemzetek életében éppen úgy, mint az egyének életében a külforgalom az önfenntartás, a fejlődés és tökéletesedésnek egy nélkülözhetetlen feltételét képezi. Minden államnak joga van tehát követelni, hogy a diplomáciai és gazdasági külforgalmán alapuló érdekei a többi államok által jogilag elismertessenek. Ez a jog általános, tehát azok ellen az államok ellen is érvényesíthető, melyek az idegen forgalom kizárását politikájuk egyik alapelve gyanánt követik. Az írók egy nagy része: Kant, Ahrens, Heffter, Bluntschli, Holtzendorff, Gareis é. m., ezt a nézetet vallja, de vannak olyanok is, mint pl. Rivier, a kik az ellenkezőt vitatják.⁷⁴

⁷¹ (274.2.) A magy. btk. 272. §-a.

⁷² (274.3.) A svájci esküdtek 1888. elítélték egy Németországot sértő pamflett szerzőjét. A francia kormány 1893-ban köteles lett volna legalább sajnálkozását kifejezni a francia lapoknak Ausztria-Magyarország ellen írt sértő cikkeiért.

⁷³ (275.1.) Heffter: Europ. Völkerr. 33. §. Klüber: id. m. 69. §. Martens: id. m. 79. §. Rivier: Principes I. köt. 51. Calvo: id. m. I. 384. §. Bonfils: Manuel 28. §. Pradier-Fodéré: Traité IV. köt. 1898–1907. sz. Lawrence Wheaton: Comment. I. köt. 126. §.

⁷⁴ (275.2.) Que ces nations refusent l'accès de ses territoires à nos marchands, à nos missionnaires, elles en ont le droit, elles ont même raison au point de vue de leur conservation national stb. Principes du droit des gens I. köt. 51.

Mindazáltal fönn kell tartanunk azt az elvet, hogy a népeknek szabad forgalma a nemzetközi jognak egyik lényeges feltételét képezi. Az a kérdés tehát, hogy a civilizált államok mennyiben kényszeríthetik az alacsonyabb kultúr fokon álló népeket arra, hogy területüket a forgalomnak legalább egy bizonyos minimuma előtt megnyissák és magukat a nagy nemzetközi forgalom kölcsönös hatásaiból teljesen ki ne zárják, csak a nemzetközi jog lényegének megfelelőleg oldható meg. Következik ebből, hogy:

1. Egy állam, mely magát a többitől teljesen elkülöníti, a nemzetközi jog oltalmára igényt nem tarthat.

Kína és Japán hosszú időn keresztül elzárkóztak az európai és amerikai kereskedelem elől. Anglia és Franciaország ürügyül felhasználván a tengeri rablások és a hajótöröttek kifosztásának gyakori eseteit, a fegyverek hatalmával kényszerítették Kínát bizonyos kikötőinek megnyitására. Az 1842. jun. 29-ki nankingi szerződés Anglia és Kína között, az előbbi feljogosítja, hogy Kína öt kikötőjében, Kanton, Amoy, Fu-Tseu, Ning-Po és Sanghajban irodákat nyithasson és kereskedelmet üzhessen. Két évvel később az 1844. okt. 24-iki whampoai szerződés megengedte Franciaországnak, hogy a nevezett kikötőkben kereskedhessen, konzulokat és konzuli ügynököket tarthasson.

Az 1876. szept. 13-iki Tsi-Fui és az 1890. márczius 31-iki pekingi szerződés megnyitotta a Jang-Tse-Kiang folyót az angol gőzhajók előtt és megengedte az angoloknak, hogy a tse-tsuani tartományban kereskedelmet üzhetnek.⁷⁵

Kína nemzetközi érintkezései lényeges változáson mentek át a boxer lázadás és az azt követő 1901. szept. 7-iki pekingi béke⁷⁶ és ezzel kapcsolatban kiadott császári rendeletek következtében. Így az 1900. decz. 24-iki császári dekretum⁷⁷ a legszigorúbb felelősség terhe alatt kötelezi Kína főhatóságait, hogy az idegenek személy- és vagyónbiztonsága fölött őrködjenek, őket abban a védelemben részesítsék, mint a milyenben kínai alattvalók a külföldi államokban részesülnek. Az 1901. jul. 24-iki ediktum egy kínai külügyminiszterium felállításáról intézkedik és a külügyminisztert a többi

⁷⁵ (276.1.) A kínai politikának jövőben követendő elveit megállapítja az 1900. okt. 16-án Nagy-Britania és a német-birodalom között kötött (u. n. Jangtse) Szerződés. Tört. rész. 165. l.

⁷⁶ (276.2.) L. feljebb 54. §.

⁷⁷ (276.3.) Plason: Rec. XIX. köt. 465. sk. l.

minisztereket megelőző rangba helyezi.⁷⁸ Egyidejűleg szabályok statuáltattak a követek fogadtatásának szertartásai, illetőleg.⁷⁹

Japán ma már teljesen megnyitotta területét az idegenek részére.⁸⁰

2. Egy állam sem kényszeríthető oly érintkezésre, melyből reá nézve hátrányok, pl. politikai önállóságának korlátozása, vagy gazdasági érdekeinek biztosítása stb. származhatnak.⁸¹

Jogában áll tehát minden államnak a kereskedelem káros nemeit az állam területén eltiltani; az idegenek közlekedését rendőri intézkedések által ellenőrizni; a forgalom utait, emporiumait meghatározni; idegen árukat területéről kizárni, saját iparának védelme céljából a külföldi hasonló árucikkekre védvámokat szabni. Jogában áll bizonyos nemzeteket kedvezményben részesíteni, bizonyos jogokat magának fenntartani és azokból másokat kizárni. Így a parthajózást (Cabotage) és a halászati jogot a partmelléki vizek mentén minden állam tulnyomólag a saját polgárai részére tartja fenn. De nem állhat jogában magát teljesen elszigetelni és területén a forgalomból mindenkit kizárni. Ennek elismerése a nemzetközi jog tagadása volna.

3. Egyik államnak sem áll jogában a másikat a forgalmi versenyből kizárni egy harmadik állam területén, melylyel alattvalói kereskednek.

A spanyolok, portugálok és hollandusok exkluzív követeléseai régebben a kelet és nyugatindiai kereskedelemre jogtalanok voltak és ez okból semmi eredményre sem vezettek. Ezek ellen a jogosulatlan igények ellen irta meg Hugo Grotius *Mare liberum* munkáját.

4. A külforgalom joga magában foglalja az államok diplomáciai érintkezéseit; az idegen forgalmat, melylyel ellenkezik a befogadott idegeneknek indokolatlan vagy kiméletlen kiutasítása; végre a kereskedelmi, vasuti, posta-, táviró- és távbeszélő forgalmat.

⁷⁸ (276.4.) „L’Office des Affaires Étrangères, créé autrefois pour traiter les questions internationales, existe bien depuis des années, mais étant donné que les Princes et Ministres qui le composaient n’exerçaient pour la plupart ces fonctions qu’accessoirement à d’autres, ils ne pouvaient s’y consacrer exclusivement. ... Nous ordonnons en conséquence que l’Office des Affaires Étrangères soit changé en Ministère des Affaires Étrangères (Wai Wou pou) et prenne rang avant les six Ministères.” Plason: Rec. U. o. 474. sk. l.

⁷⁹ (276.5.) Mémoire sur le Cérémonial à observer dans les Audiences solennelles. Plason: id. m. U. o.

⁸⁰ (276.6.) L. feljebb 54. §.

⁸¹ (277.1.) Bonfils: Manuel 287.

Hatodik rész: A nemzetközi érdekek védelmének eszközei

*Huszonkettedik fejezet: Nemzetközi viszályok
elintézésének módjai béke idején*152. §. A NEMZETKÖZI KÉNYSZER
ALKALMAZÁSÁRÓL ÁLTALÁBAN

Viszályok az államok között épp úgy lehetségesek, sőt elkerülhetlenek, mint az egyének között.

Okai lehetnek: a valóságos vagy vélt jogok sérelme, támadások az állam biztonsága, függetlensége, vagy becsülete ellen.

De egyéb okai is lehetnek, pl. az állam belső szociális viszonyainak abnormis állapota, midőn a bomlás prozesszusát csak egy kifelé sikeresen végrehajtott akció képes feltartóztatni, vagy a hatalom terjeszkedése, a szenvedett vereség megtorlása (revanche), elvesztett birtokok visszaszerzése, a politikai tekintély és befolyás (prestige) helyreállítása, stb. mindmeggannyi okai lehetnek a nemzetközi viszályoknak, melyek sem esetlegesek, sem önkényesek, hanem a népek történeti életével, földrajzi helyzetével, társadalmi törekvésével és politikai eszményeivel a legszorosabban összefüggnek és valamint a küzdelmek okának, úgy másfelől azok végeredményének is magyarázatul szolgálnak.

Minden államnak nemcsak joga, de kötelessége önfentartásáról gondoskodni, törvényes jogait és érdekeit megvédeni és megakadályozni minden kísérletet, mely erőinek kifejtésében gátolná.

Ezen alapul az államnak az a joga, melynél fogva kényszereszközöket alkalmazhat, valahányszor azt érdekeinek védelme és biztosítása szükségessé teszi.

A kényszerjog *tárgyi értelemben* szabályok összeségét jelenti, melyek az államnak, midőn jogai megóvásáról van szó, eljárását meghatározzák. *Alanyi értelemben* azt a jogosultságot jelenti, melynél fogva az állam, jogilag elismert érdekei védelmére, minden megengedett eszközt alkalmazhat és foganatosíthat.

A jog, kényszereszközöket alkalmazni, csak államokat illethet meg. Ennek a jognak alanyai tehát csak államok lehetnek, tárgyát közvetlenül szintén csak állami érdekek, de közvetve az alattvalók jogai és érdekei is képezhetik.

Annál a számos érdeknél fogva, mely az államokat a békeállapot fenntartására utalja, minden államnak nemcsak erkölcsi kötelessége, de közvetlen

érdeke is, hogy mielőtt háborút kezdene, kísérletet tegyen azokkal az eszközökkel, melyek a viszály békés kiegyenlítésére vezethetnek.

A háború tehát csak mint legvégsőbb eszköz szolgálhat nemzetközi sérelmeknek megtorlására és csak oly eszközökkel vívható meg, melyek a mai kulturállapotnak megfelelnek. Ebben az értelemben méltán szólhatunk egy *hadi jogról*, mint összességéről azoknak a szabályoknak, melyek úgy az eljárást, mint az alkalmazandó eszközöket a nyílt harcban meghatározzák.

Bizonyos végre, hogy a háború káros következményei nemcsak a hadviselő felekre, hanem a forgalom élénkségénél fogva azokra a népekre is kihatnak, melyek a háborúban közvetlenül részt nem vesznek. Ebből az összes népekre az az erkölcsi kötelesség hárul, hogy a háborúnak bármely oldalról fenyegető veszélyeit közös erővel elhárítani, ha pedig ezt már el nem érhetik, annak legalább terjedését megakadályozni törekedjenek.

Ellenben a háború tartama alatt kötelesek az államok a hadviselő feleknek és ezek viszont a háborúban részt nem vevő nemzeteknek jogait tiszteletben tartani. Ebből a hadi jog mellett egy külön jog keletkezik: *a semlegességi jog*, mint a foglalat azoknak a szabályoknak, melyek a semleges népeknek a hadviselő felekhez való viszonyát meghatározzák.

A művelt népek jogi öntudata ma már erősen követeli, hogy a háborúk káros következményei és kiszámíthatlan veszélyei elháríttassanak és hogy az államok ehhez az erőszakos eszközhöz csak akkor nyuljanak, ha életbevágó érdekek forognak kockán és a békés kiegyenlítésnek minden kísérlete meghiusult. Mindenkor az érdekelt államok szabad elhatározásától függ az erre szolgáló eszközök megválasztása, de célhoz csak olyanok vezethetnek, melyek a modern felfogással megegyeznek.⁸²

Nemzetközi viszályok eseteiben az államok vagy békés eszközöket alkalmaznak vagy érvényesítik az önséglét.

Az előbbiekhöz tartoznak: a jó szolgálatok, a közvetítés, a nemzetközi vizsgáló bizottságok és a választott vagy békebiróságok.

⁸² (555.1.) Így a középkorban a fejedelmek párbaja egyik szokásos eszköze volt a nemzetközi viszályok elintézésének. Ismeretes a történetből, hogy IX. Károly svéd király 1611-ben párbajra hívta ki IV. Keresztély dán királyt. Ujabb időkben is IV. Gusztáv svéd király viszályát I. Napoleonnal párbajjal akarta elintézni. Ilyen eset ma már elképzelhetlen, mert az nemcsak célhoz nem vezetne, de ellenkezőleg a háború elkerülhetlen okává válhatnék.

Az önségély eszközei: a retorzió, a represszáliák és a béke idején alkalmazott tengerzár. Ezek az állami hatalomnak egy bizonyos akcióját tételezik fel és általában koercitív rendszabályoknak nevezhetők.

153. §. NEMZETKÖZI VISZÁLYOK
ELINTÉZÉSÉNEK BÉKÉS ESZKÖZEI⁸³

1. Jó szolgálatok (*Bons offices*)

Ezt a fogalmat a közvetítés fogalmával nemcsak a közönséges, hanem a diplomáciai nyelv is gyakran összezavarja. A hágai javaslat is a két fogalmat egy cím alá foglalja.⁸⁴ A kettő között mégis az a különbség, hogy a közvetítés egy határozottabb akciót jelent és rendszerint akkor következik be, ha a jó szolgálatok sikerre nem vezettek.

Jó szolgálat alatt harmadik államnak vagy államoknak egy olyan barátságos tényét értjük, melynek célja a viszálykodó államok egymáshoz való közeledését megkönnyíteni és a vitának békés kiegyenlítését lehetségessé tenni. Ezt az érdekelt felek vagy maguk kérik, vagy az harmadik barátságos állam vagy államok által önkényt is felajánlható és ezt az érdekelt felek nem tekinthetik barátságtalan ténynek.⁸⁵

A jó szolgálatot teljesítő állam a viszály kiegyenlítésében aktív részt nem vesz, hanem csak arra szorítkozik, hogy az érdekelt felek között a diplomáciai

⁸³ (555.2.) Heffter-Geffken: 88., 107. §§. Blumerincq: Holtzendorff: Handb. IV. köt. 5–158. I. Martens: II. 454. sk. I. Travers-Twiss: The Law of nations I. 12. sk. I. Ullmann: Völkerr. 131. §. Bonfils: Manuel 513. sk. I. Despagnet: Cours 515. sk. I. Décisions de la conf. de la paix tenue à la Haye du 18 mai au 29 juillet, 1899. Fried: Handbuch der Friedensbewegung 1905. Nippold: Die Fortbildung des Verfahrens in Völkerrechtlichen Streitigkeiten. 1907.

⁸⁴ (555.3.) En cas de dissentiment grave ou de conflit, avant d'en appeler aux armes, les puissances signataires conviennent d'avoir recours, en tant que les circonstances le permettront, aux bons offices ou à médiation d'une ou de plusieurs puissances amies. Hágai határozat 2. szak.

⁸⁵ (555.1.) Indépendamment de ce recours les puissances signataires jugent utile, qu'une ou plusieurs puissances étrangères au conflit offrent de leur propre initiative, en tant que les circonstances s'y prêtent, leurs bons offices ou leur médiations aux États en conflit. L'exercice de ce droit ne peut jamais être considéré par l'une ou l'autre des parties en litige comme un acte peu amical. Art. 3. Décision Titre II.

összeköttetés megszakítása után az érintkezéseket közvetítse, a nélkül, hogy akár magát, akár az illető feleket bármire kötelezné.

A német-francia háború kitörése előtt 1870-ben Anglia felajánlotta jó szolgálatait, de sem a francia, sem a porosz kormány el nem fogadta.

2. A közvetítés (*Médiation*)

A közvetítés a jó szolgálatoktól úgy keletkezési módjára, mint a közvetítő hatalom jogai és kötelelességeire, végre céljára is különbözik.

Elvileg szükségesnek látszik, hogy a közvetítő hatalom az érdekelt felek által erre a funkcióra felkéressék. Ha pedig a felek egyike felkért egy harmadik államot a közvetítésre, kell, hogy ahhoz a másik fél is hozzájáruljon, különben közvetítés általában nem jöhet létre.

A nemzetközi jogi irodalomban több oldalról élénken vitatták azt a kérdést: vajjon a semleges hatalmaknak jogukban áll-e a felek felhívása nélkül is a köztük fenforgó viszályban közvetíteni? A kérdésre Hübner és Phillimore igenlőleg felelnek és a kérdéses jogot a semleges hatalmak részére elismerik, főleg oly esetben, midőn a háború rendkívüli terjeszkedésétől lehet tartani. Ellenben Galliani és az írók túlnyomó része határozottan tiltakozik az önkényszerűleg feltolt, vagy éppen a felekre ráerőszakolt, közvetítés ellen.

A hágai határozat idézett szakasza ezt a jogot kétségtelenül megállapítja. Magától értetődő, hogy az nem gyakorolható erőszakos módon. Az eljárás konkrét esetekben, a kormányok tapintatosságára bízva.

Minden állam az érdekelt fél vagy felek felhívása nélkül is jogosan léphet fel mint közvetítő, ha erre szerződésileg jogosítva van.⁸⁶

De e jog a nemzetközi érdekközösségnek elvéből is levezethető. Nem mondható ugyanis közönbösnek a nemzetközi érdekkapcsolatban élő államokra nézve az, hogy a békeállapot veszélyeztetve van-e vagy nincs. A békeállapothoz fűződő fontos érdekeknél fogva alig vitatható el az államoknak az a joga, hogy barátságos uton békés eszközökkel legalább megkísértsék azoknak az okoknak megszüntetését, melyek a béke megbontásához vezethetnek.⁸⁷

⁸⁶ (557.1.) Ha Belgium semlegességét háború esetén bármely oldalról veszély fenyegetné, azoknak a hatalmaknak, melyek annak semlegességéért kezességet vállaltak, nemcsak jogukban áll, de köteleességük is közvetítésük által a veszélyt elhárítani.

⁸⁷ (557.2.) Ezt elvileg ki is fejezte az 1856-iki párisi kongresszus, midőn Anglia meghatalmazottjának, lord Clarendonnak indítványára kimondotta, hogy: „A hatalmak képviselői

A közvetítő hatalom jogait és kötelességeit első sorban szerződés határozhatja meg közte és a felek között, ilyennek hiányában a közvetítés természete, lényege határoz.

A közvetítő szerepe nem szorítkozik csupán arra, hogy a felek között az érintkezéseket lehetővé tegye és azokat ekképpen egymáshoz közelebb hozza, hanem feladatát főleg az képezi, hogy a felek között, az ellentétes követelések méltányos kiegyenlítésével, megegyezés jöjjön létre.⁸⁸

A „becsületes alkusz” szerepe, a mint Bismarck herczeg szereplését az 1878-iki berlini kongresszuson nevezte, fejezi ki legtalálóbban egy közvetítőnek szerepét.

A közvetítő hatalomnak pártatlannak, elfogulatlannak, az általa közvetített ügyben teljesen érdektelennek kell lenni. Nem szabad tehát a közvetítésnek sem passzívnak, sem egyoldalúnak, vagyis csupán az egyik fél érdekei felé hajlónak lenni.

A közvetítés célja a kompromisszummal, vagyis a viszály tényleges befejezésével még nincs elérve. Hogy a kibékülés tartósnak is ígérkezzék, ahhoz formális szerződés kívánatik, melyet a közvetítő is aláír, a nélkül azonban, hogy annak teljesítéséért kezességet vállalna.⁸⁹

kormányai nevében azt az óhajukat fejezik ki, hogy az államok komoly viszályok esetében, mielőtt fegyverhez nyulnának, *amennyiben azt a körülmények megengedik*, barátságos államok közbenjárásához folyamodjanak és kifejezik azt a reményüket, hogy ehhez az óhajhoz a kongresszuson nem képviselt államok is csatlakozni fognak.” A záradékot mintegy negyven állam elfogadta, de határozatlan szerkezeténél fogva egy jámbor óhajnál alig tekinthető egyébnek.

A többször idézett 1885 febr. 26-iki berlini Kongó-akta 12. cikkében a szerződő hatalmak arra kötelezik magukat, hogy ha a kereskedelmi szabadság uralma alá helyezett területek, vagy ezeknek határai tárgyában komoly nézeteltérések merülnének fel közöttük, mielőtt fegyvert ragadnának, egy vagy több barátságos hatalom közbenjárását fogják kikérni, esetleg választott bírósági eljáráshoz folyamodni.

Határozottabban formulázta ezt az elvet az 1899-iki hágai konferencia, midőn kimondotta, hogy „az idegen hatalmakkal *jogukban áll* közvetítésüket a háború tartama alatt is felajánlani és ennek a jognak gyakorlását a viszálykodó felek egyike sem tekintheti barátságtalan ténynek.”

⁸⁸ (558.1.) Le rôle du médiateur consiste à concilier les prétentions opposées et à apaiser les ressentiments qui peuvent s'être produits entre les États en conflit. Hágai határozat Titre II. Art. 4.

⁸⁹ (558.2.) Így közvetítette 1866-ban III. Napoleon a szadovai ütközet után Ausztria és Poroszország között a nikolsburgi előzetes békét. 1882-ben egyfelől Chili és Peru,

A közvetítésnek egy klasszikus példáját nyújtja XIII. Leo pápa közvetítése Spanyol- és Németország között 1885-ben, abból az incidensből kifolyólag, hogy Németország rátette kezét Yap szigetére, mely a Karolina sziget-csoporthoz tartozik. Spanyolország ez ellen tiltakozott, bizonyítván, hogy az egész szigetecsoporthoz történelmi jogok alapján ő a tulajdonosa. A pápa, bár a felek által erre felhivatott, nem mint választott bíró, hanem mint közvetítő szerepelt. Nem hozott ítéletet, hanem javaslatot terjesztett a felek elé, mely Spanyolorzágnak kedvezett és melyet a felek 1885 decz. 17-én kelt jegyzőkönyvben elfogadtak.⁹⁰

1888-ban Spanyolország közvetítette Olaszország és Bolivia között azt az esetet, midőn az olasz Ceruttit kiutasították Bolíviából és az olasz kormány ez ellen erélyesen felszólalt. A felek ebben az esetben is elfogadták a spanyol külügyminiszter propozícióját és az incidens ezzel be volt fejezve.⁹¹

A közvetítés leggyakrabban kongresszusokon és konferenciákon szokott előfordulni, mely esetben az elnöki tisztség is rendszerint a közvetítő hatalmat illeti meg.

Ilyen közvetítő konferenciák voltak az újabb időkben például az orosz kormány kezdeményezése folytán összejött 1867-iki londoni konferencia, mely a háborúval fenyegető luxemburgi kérdést úgy oldotta meg, hogy Luxemburg semlegességét örökidőre kimondotta. Az 1867 máj. 11-iki szerződést aláírták: Ausztria-Magyarország, Anglia, Hollandia, Belgium, Franciaország, Olaszország, Porosz- és Oroszország.⁹²

Ilyen volt az 1869-iki párisi konferencia, mely Poroszország indítványára jött össze, hogy kiegyenlítse azt a viszályt, mely az ottoman Porta és Görögország között támadt, utóbbinak a krétai lázadók iránt tanúsított részrehajló magatartásáért. A konferencia helytelenítette Görögország eljárását és felhívta a feleket, hogy diplomáciai érintkezéseiket, melyek időközben megszakadtak, állítsák helyre. Mind a két fél elfogadta a konferencia propozícióját és ezáltal egy háború, mely igen könnyen egész Európát magával ragadhatta volna, szerencsésen elhárított.

másfelől Bolivia közti háborúban az észak-amerikai Egyesült-Államok közvetítettek, megfelelően egy közvetítő hatalom minden kötelességének.

⁹⁰ (559.1.) Lefebvre de Béhaine: Léon XIII. et le prince de Bismarck: l'affaire des Carolines, Rev. des Deux-Mondes, 1879 jul. 1. A pápa javaslatát és annak alapján a két állam között létrejött compromisszumot szó szerint közli Calvo: Droit Intern. III. köt. 20. sk. 1.

⁹¹ (559.2.) Calvo: id. m. 1699. 12.

⁹² (559.3.) Neumann-Plason: Recueil des traités, etc. V. köt. 179. l.

A közvetítés elfogadása, ellenkező szerződés hiányában, nem függeszti fel sem a hadseregek mozgósítását, sem a háború előkészítésére szolgáló egyéb rendszabályok foganatosítását.

Ha a közvetítés a háború kitörése után következik be, ellenkező szerződés hiányában, annak a folyamatban levő hadi műveletek végrehajtására semmi hatása sem lehet.⁹³

A közvetítő funkciói azonnal megszűnnek, mihelyt kísérletének sikeretelenségéről meggyőződött.

A hágai határozatban a hatalmak a mediáczióknak egy speciális módját hozzák javaslatba arra az esetre, ha a körülmények azt megengedik. Ez abban áll, hogy a békét fenyegető súlyos viszály esetében a felek mindegyike külön felkér egy harmadik barátságos hatalmat, hogy érintkezésbe lépjen a másik fél által választott hatalommal a köztük fenforgó viszály békés ki-egyenlítése végett.

A felhívott államok mandátumának tartama alatt, mely 30 napon túl nem terjedhet, a közvetlenül érdekelt felek megszüntetnek minden direkt érintkezést a viszály tárgyát illetően, mely teljesen és kizárólag a közvetítő hatalmak hatáskörébe tartozónak tekintetik. (8-ik szak.)

3. Nemzetközi vizsgáló-bizottságok⁹⁴ (*Commissions internationales d'enquête*)

Olyan viszályok esetében, melyek az államoknak sem becsületét, sem lényeges jogait nem érintik, hanem csak bizonyos tények különböző felfogásából vagy jogilag meghatározható következményekkel járó sérelmes tényekből erednek, a szerződő hatalmak kívánatosnak tartják, hogy a peres felek, miután diplomáciai uton egyező nézetre jutni nem voltak képesek, egy békítő-bizottságot alakítsanak, mely a kérdést részrehajlatlanul és lelkiismeretesen megvizsgálván, annak igazságos és békés megoldását megkönnyítse.

A bizottság a peres felek szerződése alapján állíttatik össze.⁹⁵ A szerződés megállapítja a megvizsgálandó tényálladékok, a követendő eljárást, valamint a biztosok meghatalmazásának körét.⁹⁶ A felek kötelezik magukat, hogy a

⁹³ (560.1.) Hágai határozat II. Czim, 7-ik szak.

⁹⁴ (560.2.) Hágai határozat III. Czim 9–14. §§-ok.

⁹⁵ (560.3.) A hágai békeegyezmény 1907. 10. cz.

⁹⁶ (561.1.) Megállapítja továbbá a bizottság üléseinek székhelyét, melyre nézve kimondja, hogy amennyiben a felek egyezményileg másképp nem intézkedtek, a bizottság Hágában

kérdés alapos megvizsgálása és helyes felismerésére szükséges adatokat a bizottságnak rendelkezésére bocsájtják.

Különös megállapodások híján a vizsgáló-bizottság a választott bíróságokhoz hasonló módon alakíttatik meg, vagyis oly módon, a mint ezt az 1907-iki egyezmény 45. és 57. cz. előírja.

A hágai egyezmény (35. cz.) határozottan kimondja, hogy a vizsgáló-bizottság mint békebíróóság nem szerepelhet. A vitás kérdésben határozási vagy döntési joga nincs, hanem az esetet csak vizsgálat tárgyává teheti és ennek eredményét jelentés (rapport) alakjában tartozik a felek elé terjeszteni.

Ilyen bizottságoknak igénybevételét az első hágai egyezmény (1899) csupán hasznosnak mondja, a második egyezmény (1907) hasznosnak és kívánatosnak jelenti ki. (9. cz.) De az oroszok részéről tett azt az indítványt, hogy a szerződő felek azzal a kifejezéssel: „a hatalmak abban állapotnak meg” e részben kötelezettséget vállaljanak, a mi ennek az intézménynek jogi kiépítését jelentékenyen előmozdította volna – elvetették.⁹⁷

tartozik ülésezni, mely esetben a bizottság részére, a szükséges irodai munkákat, az állandó választott bíróság hivatala látja el. Megállapítja a bizottság tárgyalási nyelvét és azt, hogy a tárgyalásoknál milyen nyelvek használata engedhető meg. Ha a felek erre nézve egyezményileg meg nem állapodtak, a tárgyalási nyelvet a bizottság állapítja be, II. cz.

⁹⁷ (561.2.) A mint az 1904 okt. 24-iki hulli eset mutatja, a kötelezettség kimondása nélkül is a hatalmak ezt az intézményt mindenkor készségesen fogják igénybe venni olyan vitás esetekben, melyek súlyos anyagi felelősséggel járó jogsérelmekből származnak. Ilyen esetek első látszatra szinte megdöbbentőleg hatnak, a kormányoknak érdekükben áll tehát, hogy a tényálladék megállapítása által, a sértő cselekvény jogi következményeiről világos képet nyerjenek. A nevezett esetet az idézte elő, hogy az orosz hajóhad, útjában az orosz-japáni harctérre, Hull közelében rálőtt angol halászbárkákra, a halászok közül kettőt megölt, a többinek pedig jelentékeny kárt okozott. A diplomáciai tárgyalások során Anglia teljes elégtételt, kártérítést és a flotta felelős tisztjeinek megbüntetését követelte, viszont orosz részről azzal védekeztek, hogy a flotta parancsnoka nagy elővigyázatra volt kötelezve, mert jelentésekből megállapították, hogy a hajóhadra útközben japán torpedónaszádok lesben állnak. Így a ködös éjjel teljes sötétségében a sajnós tévedés könnyen megeshetett. A felek erre abban állapodtak meg (1904 nov. 25), hogy a tényálladék felderítését egy nemzetközi vizsgálóbizottságra bizzák, mely Ausztria és Magyarország, Anglia, Orosz- és Franciaország és az Egyesült-Államok hajóhadának egy-egy magasabb rangú tisztjeiből állott és működését Párisban 1905 febr. havában kezdte meg. Jelentése, mely 1905 febr. 26-án kelt, egy ilyen bizottságnak feladatát, működési körét világosan szemünk elé állítja. A bizottság csupán annak megállapítására vetett súlyt, hogy az orosz flotta vezetéségét az incidensből kifolyólag milyen fokú felelősség terheli és a felhozott bizonyítékok alapján jelentésének konkluziójában arra az

154. §. A NEMZETKÖZI VÁLASZTOTT BIRÓSÁGOK⁹⁸

1. A választott bíróságok jelentősége az államok nemzetközjogi gyakorlatában

Az államok között felmerülő viszályok békés kiegyenlítésére javasolt eszközök sorában a legjelentékenyebb hely a nemzetközi választott bíróságokat illeti meg.

Mint jogi eszköz eddig is már sokkal több esetben vezetett sikeres eredményhez, mint akár a diplomáciai eszközök, akár a koercitív rendszabályok.

A n. k. választott bíróságok működése a perben álló államok szabad elhatározásán, kompromisszumán alapul. Célja, hogy a peres ügy közöttük bírói ítélettel döntsék el, mely ítélet kötelező erejének a felek már a kompromisszumban eleve alávetik magukat. E nélkül a kompromisszumnak jogilag semmi értelme és jelentősége sem volna. Az tehát szükségképp feltételezi a feleknek azt a határozott akaratát, hogy a kérdésben forgó követelések és érdekek fölött a legfontosabb n. k. érdeket, a békés érintkezések fentartását, juttassák diadalra.

A választott bírói eljárás nem a modern idők találmánya. Igaz, hogy annak alkalmazása rendszeresebbé vált és nagyobb kiterjedést főleg az újabb időkben nyert, de egyes szórványosan előforduló esetekkel, már a korábbi századokban is találkozunk.⁹⁹ [...]

eredményre jutott: „que les appréciations qui s’y trouvent formulées ne sont pas, dans leur esprit, de nature à jeter aucune déconsidération sur la valeur militaire, ni sur les sentiments d’humanité de l’amiral Rojdestvensky et du personel de son escadre”. Texte du Rapport final de la commission de Hull, Plason Rec. des traités et Convention etc. XX. köt. 500 sk. l. A felek között létrejött megállapodás folytán Oroszország az angol halásznoknak 65.000 font sterl. kárpótlást fizetett.

⁹⁸ (562.1.) Rouard de Card: L’arbitrage international, dans le passé, le présent et l’avenir 1876. U. a. Les destinées de l’arbitrage intern. depuis la sentence rendue par le tribunal de Genève, 1892. Rolin Jaequemyns: De l’arbitrage, comme moyen d’accomoder les differends entre les nations, 1883. Lueder-Holtzendorff: Handb. IV. k. 221. sk. l. W. B. Lawrance: Note pour servir à l’histoire des arbitrages internationaux. Rev. d. dr. intern. VI. k. 117. l. Rhamon: Völkerr. und Völkerfrieden, Leipzig, 1891. Menzer: Völkerr. Schiedsgerichte 1890. Méringhac: De l’arbitrage international 1895. Benon: l’arbitr. intern. et la codification du droit des gens 1898. Darby: International arbitration 1904. Martens: La conférence de la paix à la Haye 1900.

⁹⁹ (563.1.) Így az ó-korból utaltunk a római recuperatorok példájára (feljebb 15. §.), de sokkal találóbb példákat nyújt a középkor azokban az esetekben, melyekben a pápák,

155. §. KEVÉSBBÉ BÉKÉS, VAGY KOERCITIV ESZKÖZÖK¹⁰⁰

1. A retorzió

Retorzió alatt (a latin *retorquere* szóból) valamely állam által elkövetett méltánytalanságnak egyenlő vagy hasonló méltánytalansággal való viszonzását értjük.

A retorzió tehát a talió elvén alapul és megfelel annak, a mit a rómaiak így fejeztek ki: „quod quisque in alterum statuerit, ut ipse in eodem jure utatur”.

A retorzió a represszáliáktól abban különbözik, hogy az előbbinek oka mindig egy méltánytalanságban (*jus iniquum*) rejlik, holott represszáliák egy elkövetett jogellenes cselekvény, jogtalanság (*injustitia*) következtében alkalmaztatnak.

A retorzió célja az ellenféllel méltánytalanságának minden következményeit éreztetni, ellenben a represszáliák célja főleg az okozott károk megtérítésére irányul.

Retorziót az államok rendszerint akkor alkalmaznak, hogy ha bizonyos prohibítív intézkedések által sérelmet szenvedtek, pl. ha egy állam magas vámokat szabott egy más állam valamely kiviteli cikkére, vagy annak alattvalóit a parthajózásból (*cabotage*) hajóit a kikötőiből, vagy állampapírjait a börzeforgalomból kizárja stb.

A modern államgyakorlat a retorzió rendszabályának kevésbé kedvez, mint a régi. Erkölcsi szempontból a retorzió feltétlenül elvetendő, mert abban egy formális jogtalanság nyer szentesítést. Az állam kénytelen oly rendszabályokhoz nyúlni és azokat foganatosítani, melyek törvényhozásának szellemével ellenkeznek és melyekről tudja, hogy azok igazságtalanok és

a császárok, a francia királyok vagy a jogi fakultások (főleg a bolognai egyetem) az olasz köztársaságok között bíráskodtak.

Így bíráskodott 1263-ban Szt. Lajos francia király III. Henrik angol király és hűbéresei között támadt viszályban, 1263-ban pedig Luxemburg és Bar grófjai között fölmerült viszályban. Szép Fülöp és I. Edvard angol király között egy vitás kérdést VIII. Bonifác pápa ítélete döntötte el. 1378-ban Anglia és Franciaország vitás ügyüket IV. Károly császár ítélete alá bocsátották. Pütter: Beitr. zur Völkerr. Gesch. u. Wissenschaft. 1843. 184. l.
¹⁰⁰ (576.1.) Bulmerincq: Mittel der Selbsthülfe bei Staatsstreitigkeiten. Holtzendorff: Handb. IV. köt. 59. sk. l. U. a. Retorsion, Holtzendorff: Rechtslex. III. köt. 461. sk. l. Wurm: Völkerrechtliche Selbsthülfe, Rottecks Staatslexicon 1843. XIV. köt. 467. sk. l. Berner Retorsion Bluntschli: Staatswörterbuch 1864. VIII. köt. 596. sk. l.

elvetendők. Jogilag a retorzió főleg akkor helytelen, ha annak alkalmazása magánegyének érdekeit sérti.

Nem képez méltánytalanságot és így retorzióknak sem lehet helye, ha valamely állam alattvalói idegen országban ennek törvényei szerint kevesebb előnyökben részesülnek, mint saját hazájukban. Pl. itt minden gyermek egyenlően örököl, ellenben az idegen országban az elsőszülöttet nagyobb rész illeti meg, mint fivéreit, vagy a fiúk többet örökölnek, mint a leányok. Ez a népek különböző jogi felfogásának, erkölcsének, szokásainak egy természetes következménye.

De megengedhetlen volna a retorzió alkalmazása oly esetben is, midőn egy állam visszautasítaná egy másikat az azt követelését, hogy annak területén tartózkodó alattvalóit a saját alattvalóinál is nagyobb előnyben részesítse. Ilyen követeléssel a civilizált államok csak barbár népekkel szemben léphetnek fel, melyek nem lévén képesek egy civilizált jogrendnek biztosítékait nyújtani, egy állam sem érhetné be azzal, hogy alattvalói a benszülöttekkel egyenlő elbánásban részesüljenek.

2. Represszáliák¹⁰¹

Represszáliák alatt (a latin *reprehendere* szóból) oly cselekvényeket értünk, melyek által egy állam más idegen államnak, vagy alattvalóinak jogait megsérti, viszonzásul azért a sérelemért, melyet az illető állam ejtett akár az állam, akár alattvalóinak jogain. Ekképen a represszáliák sokkal határozottabbak, mint a retorzió, mert itt nem egy méltánytalanságnak hasonló rendszabálylyal való viszonzásáról van szó, hanem egy okozott jogsértésnek ugyancsak jogsértéssel való megtorlásáról.

Represszáliákat csak az államhatalom gyakorolhat, habár azoknak tárgyát inkább az alattvalóknak, mint az államoknak jogai és érdekei képezik.

Mint represszáliák a gyakorlatban a következő rendszabályok szerepelnek:

1. A sértő állam nyilvános, vagy alattvalói magánvagyonának zár alá vétele.¹⁰²

¹⁰¹ (577.1.) Bulmerincq, Holtendorff: Handb. IV. köt. 72. sk. I. Martens: Völkerr. II. köt. 468. sk. I. Calvo: Le droit intern. II. köt. 597. sk. I. Despagnet: Cours, 526. sk. I. Bonfils: Manuel 545. sk. I.

¹⁰² (577.2.) Az utóbbi egy igazságtalan eszköz, mely úgy jogi, mint erkölcsi szempontból elvetendő. Így történt ez pl. 1753-ban, midőn az angolok néhány porosz hajót elkoboztak, II. Frigyes ahhoz a represszáliához nyúlt, hogy angol hitelezőktől, akik a sziléziai

2. A kereskedelmi, posta- és távirdaforgalom megszakítása.
 3. A sértő állam alattvalóitól bizonyos jogoknak vagy szabadalmaknak megvonása. Ezeknek az állam területéről való kiutasítása vagy letartóztatása.¹⁰³
 4. A sértő államnak a sértett állam területén tartózkodó közegeinek letartóztatása.
 5. A szerződések teljesítésének megtagadása vagy azoknak felmondása.
- A represszáliák, melyekkel az államok a középkorban annyi visszaélést követtek el, a mai nemzetközi jogrendbe már alig illeszthetők be. Jogsértő és erőszakos eszközöknek béke idején alkalmazása, a n. k. jog fejlődésével, mely arra törekszik, hogy viszályok az államok között lényegileg békés eszközökkel intéztessenek el, összhangba többé nem hozható és ellentétben áll az államok törekvéseivel is, melyek a hágai (1899 és 1907) intézményekben positiv jogi kifejezést nyertek.¹⁰⁴

3. A hajózár (*embargo*)

Ez egy angol eredetű rendszabály, bár elnevezését a spanyoltól (*embargar* – lezární) vette. Fogadata abban áll, hogy a sértett állam a sértő állam vagy alattvalóinak hajóit, esetleg egyéb vagyonát zár alá veszi. Ha a viszály háborút idézne elő, a lezárt javak a foglalo állam tulajdonába mennek át. Az embargonak következő nemeit szokták megkülönböztetni:

1. Az államrendőri *embargot* (*embargo civil*), mely abban áll, hogy idegen hajóknak a kikötőből való távozását megtiltják. Ilyen rendszabályok igazolására korábbi időkben különféle okokat hoztak fel.

Pl. megakadályozása annak, hogy a hajó egy fertőző betegséget elhurcoljon, vagy hogy bizonyos híreket vihessen ki, melyeket az illető állam titokban akart tartani, pl. az uralkodó halálát, vagy forradalmi mozgalmakat, vagy az állam hadi készülődéseit. A mai közlekedés mellett ez az eljárás annyira illuzoriussá vált, hogy az államok gyakorlata arról végképen lemondott.

2. *Nemzetközi embargo*, mely kétféle alakban fordul elől:

kölcsön címleteinek birtokába voltak, a fizetést megtagadta. Itt tehát egyik és másik részről olyan egyének érdekei szenvedtek sérelmet, a kiknek a fenforgó sérelemhez semmi közük nem volt.

¹⁰³ (578.1.) A legnevezetesebb ilyen eset volt, midőn II. Viktor Amadé-Savoja hercege, hogy ez által XIV. Lajosra pressziót gyakoroljon, letartóztatta ennek turini követét, Phélippeaut és körülbelül tizenegy hónapig szigorú fogságban tartotta.

¹⁰⁴ (578.2.) Ullmann: Völkerr. 456. l.

a) Mint ellenséges rendszabály a hadüzenet után, mely a háború kezdetét jelzi és korábbi időkben a zár alá vetett hajók és egyéb javak teljes elkobzásához vezetett.¹⁰⁵

b) Mint embargo szállítási kötelezettség címén (à titre d'angarie). Ez egy francia eredetű és különösen XIV. Lajos idejében igen gyakran alkalmazott rendszabály, mely szerint az állam valamely közszolgálat, pl. csapatok vagy hadi szerek szállítása végett idegen hajókat requirál. Háború idején ez még ma is fennáll, a mennyiben a szükség törvényének a semleges hajók éppen úgy alá vannak vetve, mint a nemzeti hajók.

A vis major, mely a hadi felet ilyen rendszabály fogatosítására kényszeríti, még a kártérítés kötelezettsége alul is felmenti.

A német-francia háború idején a németek angol szénszállító hajókat súlyesztettek le a Szajnába, hogy a francia hadihajók útját eltorlaszolják. Az angol kormánynak 1870 decz. 30-án kelt panaszára Bismarck herczeg 1871 jan. 25-én kelt jegyzékében¹⁰⁶ kijelentette, hogy a német kormány ebben az esetben semmi kártérítéssel sem tartozik, mert a fogatosított rendszabályt a szükség törvénye igazolja. Végre:

c) Az embargo egyik eszközét képezi a represszáliáknak jogsértés esetén.

Így pl. a Vineta nevű német korvett 1872-ben két hadihajót fogott el Port-au-Prince kikötőjében és fogva tartotta a Németország által támogatott kártérítés megfizetéséig. Anglia a görög hajókat foglalta le a don Pacifico esetében.¹⁰⁷

¹⁰⁵ (579.1.) Így jártak el sokáig Anglia, az Egyesült-Államok és ezek után indulva a többi tengeri hatalmak is. Különösen Anglia, mely kereskedelmét mindig más népek rovására törekedett kiterjeszteni, gyakran folyamodott ehhez az eszközhöz. De annak veszélyességét az államok már régebben felismerni kezdték. Ez okból számos szerződés jött létre oly célból, hogy hadüzenet esetén bizonyos idő engedessék az ellenfél hajóinak kivonulására az innesső állam kikötőiből. Csakhogy e szerződések daczára, néhány állam még azontúl is alkalmazta e rendszabályt. Végre a kereskedelmi forgalom fejlődésével szilárd gyökeret vert az az általános meggyőződés, hogy az embargo egy kétélű fegyver, melyet a felek kölcsönösen és viszonyosan gyakorolnak, az tehát az ellenséges felek egyikének sem válik hasznára, a semleges népek békés forgalmára pedig rendkívül hátrányos. Ennélfogva ez a kényszereszköz ma már teljesen kijött a gyakorlatból. A háború kitérésekor az ellenséges felek bizonyos határidőt engednek, mely alatt az ellenfél kikötőiben levő hajók kivonulhatnak, az ellenfél területén tartózkodó alattvalók pedig kiköltözköhetnek.

¹⁰⁶ (580.1.) Rev. d. dr. intern. 1871. III. köt. 370. l.

¹⁰⁷ (580.2.) L. feljebb 118. §.

Az embargonak, mint represszáliának, a mennyiben az magántulajdont sújt, fentartása manapság semmi más okból ki nem magyarázható, mint a hatalmaknak, tengeri háborúban, a magántulajdon iránti tisztelete abszolút hiányából.

4. A békés blokád¹⁰⁸ (*Blocus pacifique*)

Békés blokád alatt valamely állam kikötőinek hadüzenet nélkül való elzárását értjük, engedményeknek kieroszakolása, vagy bizonyos tényeknek megakadályozása végett.

A tengerzár, mely lényegileg hadi rendszabály, békeidején mint a nemzetközi viszályok kiegyenlítésének egyik eszköze szerepel.¹⁰⁹ Kérdés, mennyiben alkalmas erre a célra és jogilag mennyiben indokolható annak alkalmazása? Az írók túlnyomó része, pl. Fauchille, Geffken, Hall, Hautefeuille, Martens (Bergbohm), Neumann, Oppenheim, Pradier-Fodéré, Westlake, stb. abban egy hadi eszközt látnak, mely a feleket ellenséges állapotba helyezi és mint békés eszköz feltétlenül elvetendő.

Ellenben Bulmerincq, Bluntschli, Cauchy, Calvo, Heffter, Perels, stb. mint egy vérengzés nélküli eszközt a humanizmus szempontjából megengedett és az államok által béke idején is jogosan alkalmazható eszköznek tekintik.

Igaz, hogy a blokád foganatosítása magában véve vérengzéssel nem jár, de miként a navarini katasztrófa mutatja,¹¹⁰ következményeiben igen könnyen ahhoz vezethet, mely esetben az semmivel sem jobb a háborúnál.

Nem lehet továbbá figyelmen kívül hagyni azt a lényeges különbséget sem, mely a békeidején alkalmazott represszáliák és a blokád között tehető. Elvileg a represszáliák csak azt az államot sújtják, mely ellen irányulnak.

¹⁰⁸ (580.3.) Hautefeuille: Des droits et des devoirs des nations neutres, II. köt. 183., 259. sk. l. Cauchy: Le droit maritime international, II. köt. 426. sk. l. Calvo: id. m. IV. k. 186. sk. l. Fauchille: Du blocus maritime, 1882. Geffken: Du droit de blocus en temps de paix. Journal du droit intern. privé, 1888. 585. sk. l. U. a. le blocus pacifique Rev. d. dr. intern. XIX. köt. 377. sk. l. Bulmerincq: Holtendorff Handb. V. k, 116. sk. l. Martins: Völkerr. II. 473. sk. l.

¹⁰⁹ (580.4.) Így Ausztria-Magyarország, Németország, Anglia, Olaszország és Oroszország 1886-ban Görögország ellen alkalmazták. Németország, Anglia, Olaszország és Portugália 1888-ban blokkolták Zanzibar partjait, hogy megakadályozzák a rabszolgakereskedést, a mit a helyi hatalom nem volt képes megakadályozni. 1897 márcz. 21. az európai hat nagyhatalom Kréta-szigetét blokkolta.

¹¹⁰ (581.1.) L. feljebb 39. §.

Ellenben a tengerzár csak akkor hatályos, ha az a semleges államokra is kötelező. Így volt ez a gyakorlatban kevés kivétellel. A blokiró hatalmak a zártörést megtiltották a semlegeseknek is és hajóikat, ha e tilalom ellen cselekedtek, zár alá vették, vagy elkobozták.

De minő jogelvnél fogva kötelezhetőek a vizzálytól távol álló államok, hogy egy ilyen rendszabálynak engedelmeskedjenek? Háború idején a semleges népek kötelesek a hadviselő felek által elrendelt tengerzárt tiszteletben tartani, csakhogy békeidején nincs semlegesség, tehát a semlegességből folyó kötelességekről sem szólhatunk.

Végül több mint kétséges a blokádnak, mint a fenforgó vizzály békés kiegyenlítésére szolgáló eszköznek gyakorlati értéke. A görög partok elzárása nem akadályozta meg a háborút Orosz- és Törökország között 1828-ban. Sem a francia blokád Formóza szigetén meg nem akadályozta a francia-kinai háborút 1885-ben. Az argentiniai köztársaság ellen tíz éven keresztül fenntartott tengerzár semmi eredményhez sem vezetett. Ellenben bizonyos, hogy a blokád békeidején éppen úgy, mint háborúban a világkereskedelemnek kiszámíthatatlan károkat okozott.

Hetedik rész: A hadi jog

*Huszonharmadik fejezet: A hadviselő államok jogviszonyai*¹¹¹

156. §. A HÁBORÚ FOGALMA ÉS KÜLÖNBÖZŐ NEMEI

Háború alatt nyílt harcot értünk államok és illetve egy államnak különböző pártokhoz tartozó polgárai között (polgárháború), melynek célja fegyveres erővel kivívni azt, a mit barátságos úton, békés eszközökkel elérni nem sikerült.

¹¹¹ (582.1.) Nys: *Le droit de la guerre et les précurseurs de Grotius*, Bruxelles 1883. Vattel: *Le droit des gens*, 1835. II. 75. sk. I. Klüber: *Europ. Völkerr.*, 1851. Heffter-Geffken: *Europ. Völkerr.* 113. sk. §§. Bluntschli: *Das moderne Völkerr. d. civ. Staaten* 510. sk. §§. Phillimore: *Comment. upon international Law*. III. 67. sk. I. 1857. Hall: *Treatise upon intern. Law* II. kiad. 1884. Wheaton: *Élement du droit international*. 1874. II. köt. Lueder: *Krieg u. Kriegerrecht*. Holtendorff: *Handbuch* IV. köt. 27-ik rész. Bonfils: *Manuel* 555. sk. I. Ullmann: *Völkerr.* 464. sk. §§. Despagnet: *Cours* 534. sk. I. Dahn: *Das Kriegerrecht*, 1870. Kentner: *Das Recht im Krieg (auf Grund der Brüsseler Declaration)* 1880. Ratzehofer: *Die Staatswehr*, 1881. Rüstow: *Kriegspolitik und Kriegsgebrauch*, 1878. Triepel: *Die neuesten Vortschritte auf dem Gebiete des Kriegerrechts* 1894. A. Zorn: *Das Kriegerrecht zu Lande in seiner neuesten Gestaltung*, 1906. Leroy: *La guerre maritime*, etc. 1900. Végre a két hágai konferenciának (1899 és 1907) határozatai.

Ebből a fogalomhatározatból következik, hogy a háború csak mint legvégsőbb eszköz bír jogosultsággal, melyhez csak akkor szabad nyúlni, hogyha a békés megoldásnak minden kísérlete meghiúsult.

A *hadi jog* (jus belli) *alanyi értelemben* a hadviselésre való jogosultságot jelenti, vagyis annak elismerését, hogy az illető alany jogosítva van nemzetközi értelemben vett háborút viselni és annak tartama alatt úgy ellenfele, mint a semleges államok részéről a hadi jognak megfelelő eljárást igényelni.

Alanyi jogosultság nélkül nemzetközi értelemben vett háborút viselni nem lehet. Ilyen háborúnak alanyai hadviselő feleknek nem tekintetnek és nem állanak a nemzetközi hadi jog oltalma alatt.

Hadi jog alatt tárgyi értelemben szabályok összességét értjük, melyek főleg a hadviselő felek egymás közötti, de tágabb értelemben ezeknek a semleges államokhoz való viszonyát is, továbbá a hadviselés módját és eszközeit, valamint a követendő eljárást úgy a harcosok, mint a békés lakosság irányában meghatározzák.¹¹²

A háború különböző neveit illetőleg, a *támadó-* és *védőháború* közötti különbség lényegileg a háború jogos okával függ össze. Támadó félnek jogilag nem azt tekintjük, a ki a háborút megüzenni, hanem azt, a ki a háborút jogos ok nélkül provokálja és a másik félre nézve a hadüzenetet szükségessé, sőt elkerülhetetlenné teszi.

Így 1859-ben és 1866-ban jogi értelemben Olaszország, katonai értelemben Ausztria volt a támadó fél, ellenben 1870-ben úgy jogi, mint katonai értelemben Franciaország volt a támadó fél.

Ebből a szempontból egy védőháború a jogos háborúval, egy támadóháború a jogtalan vagy legalább is a jogilag nem indokolható háborúval egyenlő jelentőséggel bír. De gyakorlatilag rendszerint kétes vagy vitás, hogy melyik fél részén van a jog.

Azt a kérdést, hogy egy háború jogos-e vagy jogtalan, általában és elvontan eldönteni lehetetlen, konkrét esetekben pedig az ítélet legalább is bizonytalan és kétes lesz.¹¹³ Minthogy az államok fölött nincs egy igazságot szolgáltató bírói hatalom, minden állam maga illetékes saját cselekményeinek megítélésére, tehát arra is, hogy mily eszközöket tart legalkalmasabbaknak jól vagy rosszul felfogott érdekeinek védelmére.

¹¹² (583.1.) Lueder: Holtzendorff, Handb. IV. köt. 253. sk. I. Rolin-Jaequemyns: Rev. d. dr. intern., IV. 509. sk. I.

¹¹³ (583.2.) Rivier: Rev. de dr. intern, 1891. XXIV. köt.

Ha tehát egy állam a háború eszközához nyúl, ez által egy tényleges nemzetközi állapot áll elő, melynek előidézésére az államok egymást kölcsönösen jogosultnak tekintik. Egy államnak, mint hadviselő félnek elismerése, implicite magában foglalja szuverén jogainak elismerését a hadviselésre, valamint azoknak az okoknak eldöntésére is, melyek ahhoz vezethetnek.¹¹⁴

A háború okainak jogi megítéléséről szólva, az sem egészen közömbös, hogy a háború kifejezett okai gyakran eltérnek annak valódi okaitól. Csak egy példát említek, az 1864-ki dán háborút, melynek bevallott oka az Augusztenburgi ház örökösödési jogának megóvása, valódi oka pedig Poroszország területi hatalmának terjeszkedése volt. Ebből az egy példából is látható, milyen nehéz ilyen kérdéseket bírói ítélőszék elé vinni és azokat eldönteni.¹¹⁵

A háború megkülönböztetéseinek jogi vagy politikai, hódító vagy beavatkozó, faji, vallási vagy megtorló háborúk szerint sem jogi, sem gyakorlati értéke nincs, de mind a két szempontból jelentőséggel bír a szárazföldi és a tengeri háborúk közötti különbség.

Ellenben nyilvános és magánháborúkról ma már szó sem lehet, mert jelenleg minden háború nyilvános, azaz *államok közti háború*.

157. §. A HADI JOG ALANYAI ÉS TÁRGYA¹¹⁶

1. A hadi jog alanyainak meghatározása azért bír fontossággal, mert összefügg annak tárgyával, valamint a viszonyokkal a hadviselő felek között.

A jog, hadat viselni, úgy aktív (támadó), mint passzív (védelmi) értelemben csak államokat illet meg. Magánügyének, valamint ezek és az állam között háborúnak nincs helye.

Ha az állam néha egyének, pl. rablók vagy kalózkodók ellen kénytelen hadi eszközöket alkalmazni, ez nem háború, mely az államot a hadi szabályok

¹¹⁴ (584.1.) Ez különös fontossággal a polgárháború esetében bír, vagy midőn egy tartomány az anyaállamtól elszakad és ellene háborút visel. A polgárháborúkról. Rougier: Les guerres civiles et le droit des gens. 1903. Lueder, Holtzendorffnál, IV. köt. 242. sk. I. Bluntschli: 512. sk. §§. Despagnet: Cours 536. sk. I.

¹¹⁵ (584.2.) Ennek tudatában hozták fel a hágai békekonferencián több oldalról, hogy az államok aktuális politikai viszonyai, valamint azoknak alakulására befolyással bíró körülmények nem alkalmasak a választott bírósági döntésre. L. feljebb 154. §.

¹¹⁶ (584.3.) Lueder: id. h. 237. sk. I. Martens: II. k. 484. sk. I. Ullmann: 143. §. Rivier: Principes II. köt. 207. sk. I.

megtartására kötelezi. Az államnak ilyen esetekben gonosztevőkkel van dolga, kiket, ha hatalmába esnek, megbüntet.¹¹⁷

Testületeket, egyesületeket és társaságokat épp oly kevéssé illeti meg a hadviselési jog, mint az egyéneket. Az államok ezeknek is megadhatják a hadviselési jogot, valamint azzal nyilvánvaló szükség esetén a távoli provinciák kormányzóit is felruházhatják, de ilyen meghatalmazás nélkül hadviselésük rablóállalatnak tekintetnék.

Ilyen volt pl. 1896-ban Jameson és társainak betörése Transwaalba, midőn a köztársaság kormánya nagy bölcsen azzal elégedett meg, hogy Jamesont és főbb czinkosait elítélés végett Nagy-Britániának kiszolgáltatta.

Felkelő-csapatok, vagy szervezett hadi pártok sem tarthatnak tulajdonképpen igényt arra, hogy hadviselő feleknek elismertessenek,¹¹⁸ de a gyakorlat ilyen esetekben kivételeket statuál a szigorú jog elvei alól.

Polgárháború esetén, ha a feltámadt párt kormánya ellen fegyvert fog, föl-téve, hogy a hadi pártnak is saját kormánya van, mely által kollektív akaratát nyilvánítja, hogy az állami területnek egy része tényleg birtokában van, hogy teljesen független attól a kormánytól, mely ellen harcol, csapatai hadilag szervezve és felelős tisztek vezénylete alatt állanak és a hadi szabályokat és szokásokat megtartják, idegen államok által hadviselő félnek elismerhetők, a nélkül, hogy ezt a hadi párt ellen küzdő kormány beavatkozásnak tekintethetné. Sőt harmadik államok, éppen azért, hogy a beavatkozásnak még a látszatát is kerüljék, a polgárháború által feldúlt államot, quasi két államnak, az egymás ellen küzdő feleket pedig, tekintet nélkül a jogcímre, egyenjogú hadviselő feleknek elismerik.¹¹⁹

Hogy a hadviselő fél egy vagy több állam, az teljesen irrelevans.

A XVIII-ik században különbséget tettek a fő- és segédszövetségesek között. Utóbbiak alatt azokat az államokat értették, melyek nem összes haderejükkel, hanem csak bizonyos számú segédcsapatokkal vettek részt a

¹¹⁷ (585.1.) Példákat Rivier: id. h.

¹¹⁸ (585.2.) 1809-ben Schill felkelő csapatjának tisztjeit agyonlőtték és Garibaldi szabad csapatának tisztjeit is aligha nem éri hasonló sors, ha lehetett volna, vagy akarták volna a gyakorlatot szigorúan alkalmazni.

¹¹⁹ (586.1.) The character of belligerency – mondja Canning – is not so much a principle as a fact. Rivier Principes II. 214. l. La qualité de belligérant est une faveur, un crédit accordé à quelqu'un à charge de retour. On l'attribue à ceux qui inspire confiance. Brocher: id. h.

háborúban. A nézet akkor az volt, hogy egy másodrangú szövetséges ellen a hadműveletek csak a háborúban tényleg résztvevő csapatokra terjeszthetők ki, a háború tehát ilyen szövetséges állam területére át nem vihető, annak egész hadereje a háborúba be nem vonható. De ez a nézet már a múlt században lényegesen megváltozott és annak jelenleg már semmi jelentősége sincs.

2. A hadi jog tárgyát a modern hadi jog értelmében csak azok a személyek képezhetik, kik a hadi műveletekben direkt résztvesznek, vagy azok a dolgok, melyek a háború céljaival direkt összefüggnek. Ilyenek az ellenfél összes hadi ereje és az ellenséges államnak vagyona. Nem képezheti tehát a háború tárgyát a békés lakosság és ennek vagyona.

A hadi jog szabályainak fejlődése és érvénye szorosan összefügg az államok és egyének jogalanyiségának elismerésével, tekintet nélkül azoknak nemzetiségére és vallására. A modern felfogás a régitől lényegileg abban tér el, hogy a hadviselés erőszakos eszközeinek alkalmazása nem függ többé az ellenséges felek önkényétől, vagy attól, hogy ezek mennyiben hajlandók bizonyos erkölcsi és humánus elveket önkényt elismerni, hanem a hadviselés módja ma már a szabályok egy complexumának van alávetve, melyet a kulturállamok elismernek és azok szerint járnak el úgy az ellenség, mint az ellenséges ország irányában. A modern hadi jog a háborút az ellenfelek szervezett hadi erejére szorítja, a mi lehetetlenné teszi, hogy irtó háborúk a népek között előforduljanak.

A hadi jog folyamányát képezi, hogy a békés lakosság élete és vagyona a hadi jog erejénél fogva védelemben részesül, a mennyiben a hadi szükség bizonyos megszorításokat nem követel (pl. az ellenfél alattvalóinak kiutasítása, katonai beszállások, a magántulajdonnak elkerülhetetlen megsemmisítése, rekvizíciók és kontribúciók.)

A békés lakosság iránti kiméletes eljárást világosan fejezi ki Vilmos porosz királynak 1870 aug. 11-én kiadott proklamációja, midőn a német hadsereg francia területre lépett. Ennek lényege abban a kijelentésben foglaltatik, hogy a német hadsereg a francia katonák ellen visel háborút, nem a francia polgárok ellen. Más szavakkal ugyanez a kijelentés foglaltatik Nikolajevits nagyherceg, orosz főhadvezér 1877 ápr. 12-én kiadott manifestumában is, melyben személy és vagyonbiztonságot ígér a megszállt terület minden békés polgárának nemzetiség és valláskülönbség nélkül.

De a harcosok is, mint a támadás közvetlen tárgyai, a hadi jog oltalma alatt állanak.

A harcosoknak olyan bántalmazása, mely a mai hadviselés szempontjából a hadi czéllal semmi összefüggésbe nem hozható, tiltva van.¹²⁰

158. §. A HÁBORÚ KEZDETE

A hadi állapot nemcsak az ellenséges felekre, mint hadviselőkre, hanem a háborún kívül álló államokra is, mint semlegesekre fontos kötelezettségeket ró és a békés forgalom viszonyaira lényeges befolyást gyakorol. Ez okból nemcsak az ellenséges feleknek, hanem a békés nemzeteknek is fontos érdekei fűződnek ahhoz, hogy a háború kitöréséről hivatalosan értesítsenek. Ezzel szemben az újabb hadi gyakorlat arra az álláspontra helyezkedett, hogy miután a kormányoknak a hadi készülődésekről úgyis pontos tudósítások állanak rendelkezésre és ezekből a végleges szakadás bekövetkezése előre megállapítható, nem tartották szükségesnek a háborút formálisan megüzenni, mert az *ex vi mutua* is bekövetkezhetik, vagyis az által, hogy az ellenséges felek katonai erőszakot alkalmaznak. Így történt, hogy a japánok 1904 február 8-án Port-Arthur előtt meglepetésszerűen támadták meg az orosz hajóhadat.¹²¹ Ennek az incidensnek hatása alatt a hatalmak, hogy váratlan hadi támadás ellen magukat biztosítsák, az 1907-iki hágai konferencián abban állapodtak meg,¹²² hogy a háborút meg kell üzenni, a mi történhetik vagy formális hadüzenet, vagy ultimátum¹²³ alakjában, mely a háború kitörését meghatározott feltételhez köti. Kimondták továbbá, hogy a hadi állapot a semleges nemzetekre csak akkor válik kötelezővé, ha erről kellő értesítést kaptak. De nem hivatkozhatnak a notifikáció elmaradására, ha kétségen kívül bebizonyítható, hogy a hadi állapotról tudomásuk volt.

Így az 1859-iki olasz háború megüzeneése Ausztria részéről ultimátum alakjában történt. 1870-ben a francia ügyviselő, Le Sourd július 19-én

¹²⁰ (587.1.) A modern hadi gyakorlat nem ismer élet-haláljogot a harcosok fölött, tiltja a hadi foglyok megöletését, a kegyelem megtagadását, stb., a beteg és sebesült katonák sorsáról a genfi konvenczió gondoskodik. (L. alább 161. §. 3.)

¹²¹ (588.1.) L. tört. rész 54. §.

¹²² (588.2.) III. Convention relative à l'ouverture des hostilités. 1. és 2. szakasz.

¹²³ (588.3.) Az *ultimátum* egy végleges propozíciót jelent, melynek feltételeit, ha az ellenfél el nem fogadja, vagyis, ha arra záros határidőn belül nem válaszol, vagy nem kielégítőleg válaszol, a háború megüzentnek tekintetik. Féraud-Giraud: Des hostilités sans déclaration de guerre. Revue de droit intern. XVII. köt. 1885. 19. sk. 1.

egy jegyzékét nyújtotta át a porosz kormánynak, melyben ez a hadi rendszabályok foganatosításáról értesítettet. Így az orosz kormány sem küldött 1877-ben formális hadüzenetet a Portának, hanem csak arról értesítette, hogy diplomáciai képviselőit visszahívta, a pétervári török követnek, Tevfik beynek pedig tudtára adták, hogy a háború megnyílt és útleveleit illetékes helyen átveheti.

159. §. A HADÜZENET KÖZVETLEN HATÁSA

A háború felbontja a békés viszonyokat a hadviselő államok között, de nem helyezi természeti állapotba, mert a békés érintkezések szabályait a hadi jog szabályai váltják fel.

A hadüzenetnek közvetlen hatása a hadi állapotnak megfelelő bizonyos rendszabályok foganatosításában nyilvánul. Ilyenek:

1. Az alattvalóknak eltiltása attól, hogy az ellenséggel érintkezzenek.

2. Ezeknek eltiltása az ellenséggel folytatott, némely kereskedelmi ügyletektől. (Például fegyverek szállítása, lovak kivitele, stb.)

3. Az ellenséges állam területén tartózkodó alattvalók visszahívása és a katonakötelezeteknek hazaszólítása, tekintet nélkül tartózkodási helyükre.

A hadviselő államnak jogában áll ellenfelének saját területén tartózkodó alattvalóit kiutasítani, de ezt a rendszabályt úgy kell végrehajtani, hogy a kiutasítottaknak bizonyos idő engedjék meg ügyeik elintézésére.

4. A hadviselő állam kikötőiben levő ellenséges hajók nem vétetnek többé zár alá (embargo), mint korábbi időben, hanem a kormány bizonyos határidőt engedélyez, mely alatt a kikötőkből háborítlanul kivonulhatnak.

5. A hadüzenet következtében mindegyik hadviselő állam visszahívja az ellenfelének területén levő diplomáciai és konzuli képviselőit. Az útlevelek ezeknek haladéktalanul kiadandók. A hadviselő államoknak az ellenség területén tartózkodó alattvalói egy harmadik semleges állam oltalma alá helyeztetnek.

6. A hadi állapot a forgalmat, jelesül a kereskedelmi forgalmat, nem szünteti meg teljesen a hadviselő felek alattvalói között, hanem ez csak annyiban korlátoztatik, vagy tiltatik, a mennyiben a hadi szükség, pl. a hadi műveletek háborítlan végrehajtása megköveteli.

7. A hadi állapot nem szünteti meg a jogi forgalmat sem. A hadviselő felek alattvalói az ellenfél területén igénybe vehetik a jogi orvoslatok eszközeit. De

bizonyos követelésekre, melyek a hadi állapot kivételes viszonyaival függenek össze, a kereseti jog ideiglenesen felfüggeszthető.

8. A nemzetközi szerződések hatályát a háború ipso jure meg nem szünteti,¹²⁴ hanem csak azokat a szerződéseket, melyek a háború következtében végre nem hajthatók (pl. kereskedelmi, hajózási, konzuli stb. szerződések), annak tartamára felfüggeszti. Ellenben azok a szerződések, melyek háború esetére kötettek (pl. szövetségi vagy hadi segélyt ígéro szerződések), a hadüzenet folytán lépnek hatályba.

9. Végre a semleges államoknak és ezek alattvalóinak nemzetközileg elismert és illetőleg megállapított jogai és kötelezettségei szintén a hadüzenet következtében lépnek életbe.

160. §. A TILTOTT ÉS MEGENGEDETT HADI ESZKÖZÖK¹²⁵

A hadviselés eszközei részint a háború tartamának megrövidítésére célzó és a fegyverek tökéletesítését eredményező technikai találmányoktól, részint a hadviselő felek erkölcsi tudatától, műveltségi fokától függenek.

A hadi jog története mutatja, hogy a korábbi idők háborúiban a legilloyalisabb és a legerkölcstelenebb eszközök szerepeltek és a kegyetlenkedések minden nemének alkalmazását a jus belli est infinitum általánosan vallott elvénél fogva megengedettnek tartották. A civilizáció terjedésével kezd tért foglalni a hadviselés céljainak öntudatosabb felfogása a hadviselő felek humánosabb érzülete és annak felismerése, hogy a hadviselésre nem minden eszköz alkalmas.

Ennek ad kifejezést a hágai hadi szabályzat 22-ik szakasza, mely kimondja, hogy a hadviselő feleknek nincs korlátlan joguk azoknak az eszközöknek megválasztásában, melyekkel ellenfelüknek ártani akarnak és meghatározza azokat a hadi eszközöket, melyeknek alkalmazása kifejezetten tiltva van (23. és köv. szakaszok).

Ide tartoznak: 1. Méregnek vagy mérgezett fegyvereknek használata.
2. Ellenséges katonáknak vagy az ellenséges nemzethez tartozó egyéneknek

¹²⁴ (589.1.) Bluntschli: 538., 718. §§. Kirchenheim: Holtzendorf: Handb. IV. köt. 812. sk. I. Ullman: 147. §.

¹²⁵ (590.1.) Brüsszeli deklaráció 1874. 12–12. §§. Manuel de l'Institut d. dr. intern. 4–8. §§. Az 1899. és 1907-iki hágai konferencia határozatai.

orozva meggyilkolása vagy megsebesítése. 3. Megölése vagy megsebesítése az ellenségnek, a ki védtelen, vagy fegyverét letette és magát kegyelemre megadta. 4. Annak kimondása, hogy kegyelem nem adatik. 5. Olyan fegyverek, lövegek vagy anyagok használata, melyek felesleges fájdalmakat okoznak. 6. A parlamentaire lobogóval, vagy a genfi kereszttel, az ellenséges katonák egyenruháival vagy egyéb katonai jelvényekkel űzött visszaélések. 7. Ellenséges vagyonnak eltulajdonítása vagy megrongálása, a mennyiben azt a hadi szükség nem igazolja. 8. Az ellenfélhez tartozó személyeknek jogait vagy követeléseit felfüggeszteni, érvényen kívül helyezni vagy peres úton azoknak érvényesítését megakadályozni. 9. Az ellenséges lakosok kényszerítése, hogy a hazájuk elleni hadi vállalatokban közreműködjenek. 10. Tiltva van katonailag nem védett városoknak, falvaknak, lakóhelyeknek vagy épületeknek bármely módon (pl. léghajókból) megtámadása, valamint a harácsolás és rombolás akkor is, ha azok ostrommal lettek bevéve.

További korlátozásokat találunk a hágai (1899) konferenciájának három deklarációjában, a melyek tovább fejlesztik és kiegészítik a pétervári 1868 decz. 11-én kelt egyezményt,¹²⁶ mely tiltja a 400 grammnál kisebb súlyú robbanó lövegek használatát.

Az első deklaráció tiltja lövegeknek és robbanó anyagoknak kivetését a léghajókból, de csak öt évi időtartamra, mely időközben lejárván, az 1907-ki hágai konferencia azt megújította és annak tartamát meghosszabbította egy esetleg egybehívandó harmadik konferenciáig. (Ezt az újítást nem fogadta el valamennyi hatalom, így Németország sem.) Végre a második és harmadik deklaráció,¹²⁷ megtiltja az expanzív (ú. n. dum-dum) lövegeknek, valamint olyan robbanó lövegeknek használatát, melyek mérges gázokat tartalmaznak.

A megengedett eszközök közé tartoznak: a hadi csel, az ellenségnek tévedésbe ejtése a hadi műveleteket illetőleg; az ellenség hadállásának kipuhatolása kémek alkalmazása által. Meg van engedve hidaknak, vasutaknak, távíróhálózatoknak stb. lerombolása, ha azt a hadi műveletek szükségessé teszik.

¹²⁶ (591.1.) Szövegét közli Fleischmann: id. m. 88. l.

¹²⁷ (591.2.) Fleischmann: id. m. 318. l.

I. A szárazföldi háború¹²⁸161. §. A HADVISELŐ ÁLLAMOK
JOGAI ÉS KÖTELESSÉGEI
A SZÁRAZFÖLDI HÁBORÚBAN

A szárazföldi háború úgy általában a hadműveletek, mint azoknak hatása, következményei és a hadi eljárás (usus in bello) tekintetében oly lényegesen különbözik a tengeri háborútól, hogy a szárazföldi hadviselésre vonatkozó szabályokat külön kell tárgyalnunk.

Ezen szabályok jogi természetét illetőleg ma már katonai részről is, a korábbi nézetektől eltérő felfogást tapasztalunk. Azt, hogy a hadi feleknek nemcsak jogai, hanem kötelességei is vannak, valamint, hogy a hadi eljárás szabályainak világos és minden kétséget kizáró meghatározása leginkább a küzdő feleknek áll érdekében, a katonai körök sem tagadják többé.

A legutóbbi háborúk tapasztalatai mutatják, hogy a hadviselőknél eltérő felfogása bizonyos hadi szabályokat illetőleg nagy elkeseredést idézett elő nemcsak a harcosok, de az illető nemzetek között is. Pl. az 1870–71-ki háborúban a németek közönséges rablóknak tekintették a francia francireuröket és a kik közülök fogságba estek, halállal bünhődtek. Ellenben a francziák nemzeti hősöknek tartották, a kik életüket a hazáért önkénytelten feláldozták és mint ilyenek méltán igényelhetik a hadi jog védelmét.

Nem szorul bővebb magyarázatra, hogy ilyen nézeteltérésekből származó viszályok fokozzák a katonák harci dühét és kölcsönös megvetést szülnek a küzdő hadseregek között, melyeknek mindenike abban a hitben él, hogy neki van igaza és az ellenfél méltatlanul bánik vele.

Ez indította a hatalmakat arra, hogy Oroszország kezdeményezésére létrejött 1874-iki brüsszeli konferencián az európai hadi jogot egységes elvek alapján szabályozzák. A konferencia tanácskozmányainak eredménye

¹²⁸ (591.3.) Bluntschli: Le droit de la guerre, Rev. d. droit intern. 1876. VIII. k. 663. sk. I. Calvo: dr. intern. IV. k. 2033–2293. §§. Martens: Völkerr. II. köt. Lorimer: Principes de droit intern. IV. k. V–XII. fej. Phillimore: Comment. III. k. Pillet: Le droit de la guerre. Les hostilités 106. sk. I. Guelle: Précis des lois de la guerre sur terre. U. a. La guerre continentale et les personnes, 1881. Rouard de Card: La guerre continentale et la propriété, 1877. Stein: Le droit international des chemins de fer en temps de guerre. Rev. de droit intern. 1885., XVII. köt. 1887. XIX. k. Antoine Ernst: L'oeuvre de la deuxième Conférence de la paix 1908.

a brüsszeli deklarációban nyert kifejezést, de nem lévén egyezményileg is megállapítva, az pusztá javaslatnál egyébnek nem tekinthető. A hágai 1899. és 1907-ki konferenciának volt fentartva az európai hadi jog szabályait egyezményileg meghatározni és ekkép ezen fontos részét a nemzetközi jognak tételes joggá kiképezni, melynek gyakorlati alkalmazását az 1907 okt. 18-án kelt. IV. egyezmény 1. szakaszának az az intézkedése biztosítja, melynek értelmében a szerződő hatalmak kötelezik magukat, hogy hadseregeiket a hágai hadi szabályoknak megfelelő utasításokkal fogják ellátni, a 3-ik szakasz pedig kimondja, hogy az érintett szabályok ellen vétő hadifél kártérítéssel tartozik és felelős mindazokért a cselekményekért, melyeket a hadseregéhez tartozó személyek elkövetnek.

A következőkben szólni fogunk a hadviselő alanyoknak egymás iránti és a megszálló hatalomnak az ellenséges terület jogállapota, lakossága és ennek tulajdona iránti jogai és kötelességeiről.

162. §. A HADVISELŐ FELEK JOGAI ÉS
KÖTELESSÉGEI A HARCZBAN RÉSZTVEVŐ
ALANYOK (HARCZOSOK) IRÁNYÁBAN

1. Ki tekinthető jogilag ellenségnek?

Ennek a kérdésnek eldöntése nagy fontossággal bír, mert attól függ a háborúban közvetlenül résztvevő személyeknek sorsa, valamint egy állam ellentálló ereje és védelmi képessége. Végre lényeges befolyást gyakorol az a háború jellegére is.

A kérdés eldöntésénél irányadó szempontot képez a modern hadi jognak már feljebb is érintett az a felfogása, hogy a háború harczt jelent a hadviselők szervezett hadereje és nem az ellenséges államok polgárai között. Csakhogy a hadi állapot nemcsak a haderőre, hanem a nemzet egész közéletére, tehát az egyénekre is kihat. A háború a polgároktól is kivételes áldozatokat követel, cselekvőségüknek különös korlátokat szab, szóval egy új viszonyt létesít: a békés polgárok viszonyát a hadi állapothoz, melynek a hadi jogban szintén szabályozva kell lenni.

Ebből fejlődött ki a modern hadi jogban az a felfogás, mely különbséget tesz az aktív és passzív hadi állapot között. Ezt a megkülönböztetést a hágai hadi szabályzat tételes jogerőre emelte.

Ennek értelmében¹²⁹ aktív hadi állapotban vannak:

1. A szárazföldi és tengeri rendes haderő.
2. A honvédség, nemzetőrség.
3. Népfelkelés és a szabad csapatok a következő feltételek mellett: ha élükön az alárendeltekért felelősségre vonható személy (tiszt) áll; ha a távolból is felismerhető jelvényeket (egyenruhát) viselnek; fegyverüket nyilvánosan hordják és a hadi törvényekhez és szokásokhoz alkalmazkodnak.¹³⁰
4. Az ellenség által még meg nem szállt vidék népe, ha spontán fegyvert fog, hogy a közeledő ellenséget feltartóztassa, de arra, hogy szervezkedjék, elég ideje nem volt, szintén hadi félnek tekintetik, ha fegyverüket nyilvánosan viselik és a hadi törvényeket és szokásokat megtartják.¹³¹

Ennek a határozatnak világos célja, hogy a nemzeti védelem a lehető legtágabb alapon szervezhető legyen. Humánusabb és könnyebben elérhető feltételek, a melyek alatt minden önkéntes vagy felkelő egy rendes harcos minőségét elérheti, soha nem léteztek és nem is remélhető, hogy ennél nagyobb engedmény valaha is elérhető lesz.

Más kérdés, vajjon kívánatos-e népháborúkat felidézni, vagy a háborúban szervezetlen tömegeket alkalmazni? A tapasztalat mutatja, hogy felkelő tömegekkel valami nagy eredményt soha nem értek el és hogy inkább kárára, mint hasznára vált annak az államnak, a melynek érdekében történt. Mi sem könnyebb, mint tömegeket fellázítani az ellenség ellen, de igen nehéz féken tartani, fegyelmezni és vezetni. A népháborúk legtöbb esetben anarkiához vezettek, a mi ép oly kevésbé áll érdekében a védő, mint a támadó államnak. Teljesen célzévesztett rendszabály volna a technikára alapított mai rendszeres háborúban a felkelő néptömegekre, mint védelmi eszközre számítani, és azt felidézni nem volna egyéb, mint a békés lakosság biztonságát is veszélyeztetni. Ezt pótolja jelenleg az államok által békeidején szervezett és a rendes haderő kereteibe beillesztett *népfelkelés*.¹³²

Az állam haderejének állományába tartoznak azok is, kik a harcban aktív részt nem vesznek, tehát harcosoknak nem tekinthetők. Ezek: a katonai hivatalok tagjai, az orvosok, a szállítók, a markotányosok és a fővezérlet

¹²⁹ (593.1.) 9-ik szak.

¹³⁰ (594.1.) Hágai határozat, 1899. II. 1. feje. De la qualité des belligérent.

¹³¹ (594.2.) U. o. 2. szak.

¹³² (594.3.) Rivier szerint a népfelkelés által az érintett határozat feleslegessé vált azokban az országokban, melyekben az törvényes szervezettel bir, pl. Németországban, Ausztriában és Magyarországon, Svájcban, stb. Précis II. köt. 252. l.

engedélyével a hadseregeket kísérő harcztéri tudósítók. Ezek is a hadi cél szolgálatában állanak, mint ilyenek hadi fogságba is helyezhetők, de nem szabad őket szándékosan megsebesíteni vagy megölni.¹³³ Kivételes kedvezményekben csupán a genfi konvenczió által védett egészségügyi személyzet részesül.

A hadvezérek és alárendelteik között a levelezéseket és érintkezéseket közvetítő katonai futárok szintén a haderőhöz számítanak, hadifogságba vethetők, a rájuk bízott iratok elkobozhatók. Ellenben a hadviselő felek közt a tárgyalásokat közvetítő hadi követek személye, valamint a rájuk bízott iratok stb. sérthetlenség.

2. A hadi foglyok¹³⁴

A hadi fogság célja az ellenfél erejének gyöngítése, a miből következik, hogy a hadi foglyok ellen a hadviseléssel összefüggő semmi egyéb erőszakos eszköz, vagy rendszabály nem alkalmazható. A hadi fogoly egy lefegyverezett, tehát ártalmatlanná tett ellenség, nem pedig közönséges bűntettes.¹³⁵

A hadi foglyok az államnak esnek hatalmába, nem pedig annak, a ki foglyul ejtette őket. Az államhatalom és a hadifoglyok közötti viszony, illetőleg a kölcsönös jogok és köteleességek röviden következőkbe foglalhatók össze:

1. A hadviselő államnak jogában áll becsületszóra, vagyis azzal az ígérettel, hogy a fenforgó háborúban többé résztvenni nem fog, a hadifoglyot szabadon bocsájtani. Az ekkép szabadon bocsájtottnak kötelessége adott szavát hűségesen megtartani. Hazai állama nem követelhet tőle olyan szolgálatot, mely adott szavának megszegését vonná maga után. A hadi foglyot, ki becsületszavát megszegte, ha fogságba esik, szigorúan büntetik.

De a hadi fogoly nem kötelezhető arra, hogy szabadságát becsületszóra igénybe vegye, valamint az államhatalom sem tartozik a hadifogoly kérelmét, hogy becsületszóra szabadon bocsájtassék – teljesíteni.

2. Az államnak jogában áll a hadi foglyokat oly helyekre elszállítani, melyek a célznak leginkább megfelelnek. Ilyenek lehetnek: városok, erődök, be-

¹³³ (595.1.) Hágai határozat 3. szak.

¹³⁴ (595.2.) Brüsszeli deklaráció, 11–23. szak. V. ö. Manuel de l'Institut d. dr. intern. 21., 22., 61. szak. Az amerikai hadiczikkek 48. sk. szak. Convention concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre. Hága, 1899. 4–20. §§.

¹³⁵ (595.3.) Bluntschli szerint die Kriegsgefangenen sind Sicherheitsgefangenen, nicht Strafgefangenen. Völkerr. 681. §.

kerített táborhelyek. Ellenben nem szállíthatók el a büntető-gyarmatokba, a deportált gonosztevőknek szánt helyekre – Szibériába vagy Caledoniába, stb.

3. A hadi foglyokat szabad nyilvános munkákra is alkalmazni, de nem szabad a munkának tulságosan nehéznek, erőfeszítőnek, vagy becstelentőnek lenni, vagy pedig akármilyen összefüggésben állani a hadi műveletekkel. Magánmunkákra is vállalkozhatnak. Ilyen esetekben a szerzett pénz egyrésze az államkincstáré, mely azt rendszerint az ellátás javítására fordítja, a másik rész pedig kiadatik nekik a hadi fogság megszűntével.

4. Az állam köteles a hadi foglyokat megfelelő ellátásban részesíteni. Ennek alapjául az a szabályzat szolgál, mely a belföldi csapatoknak béke idején való ellátására vonatkozik.

5. A hadi foglyok mindennemű kihágásai és büntetetei a törvények szerint katonai szigorral büntettetnek.

6. A szökési kísérlet szigorú büntetésnek van alávetve. A szökevényt in flagranti, az örök le is löhetik, de ha szökése sikerül és ismét fogságba esik, szökéséért többé meg nem büntethető. A hágai határozat 18. szakasza biztosítja a hadi foglyok szabad vallásgyakorlatát; 14. szakasza pedig a végrendelkezésükről intézkedik és arra a saját haderejének tagjaira érvényes szabályokat terjeszti ki.

A hadi fogság a béke megkötése által eo ipso megszűnik. A háború tartama alatt pedig megszűnhet kartellek alapján, a hadi foglyok kölcsönös kicserélése által. De ilyen kartellek nem alkalmazhatók az ellenség hadi szökevényeire, kik hadi fogságba estek.

3. *A sebesültek és betegek*¹³⁶

A megsebesült és megbetegedett katonák sorsa a háború alatt méltán felköltötte a civilizált világ figyelmét és részvételét, mert azok, kikről itt szólnunk, a hazáért ontják véréket és azért szenvednek, mert híven teljesítették a polgárnak legsúlyosabb kötelességét hazája iránt.

A szárazföldi háborúban megsebesült és beteg katonák sorsát a hatalmak már az 1864-iki genfi egyezményben¹³⁷ szabályozták, de az azóta szerzett

¹³⁶ (597.1.) Pillet: Le droit de la guerre. Lueder: La convention de Genève, 1876. Moynier: Étude sur la Convention de Genève. E tárgy gazdag irodalmáról számos idézet található Lueder, Holtzendorff Handb. IV. k. 74–79. és 98–103. §§-okban. A genfi konvenczió tört. előzményeiről feljebb 55. §.

¹³⁷ (597.2.) Szövegét Fleischman id. m. 69.

tapasztalatok mutatták, hogy ezek a szabályok hiányosak, a meghatározások homályosak és egyes részeikben alkalmazhatók sem voltak, úgy hogy a hatmak a hágai konferencián (1899) azt az óhajukat fejezték ki, hogy rövid idő múlva egy konferenciát hívnak össze, melynek egyedüli feladata lesz a genfi konvencziónak revíziója. Ez a tanácskozás 1906 július 6-án nyílt meg és tárgyalásainak eredményét egy egyezménybe foglalta össze, mely minden eddigi, ebben a tárgyban létrejött, egyezmény helyébe lépett.

Lényegesebb határozatai a következők:

1. A sebesültek és betegek ápolásának kötelessége, a háborúban résztvevő hadseregekhez hivatalosan tartozó minden személyre, tehát a nem kobbatansokra is kiterjed, mert miként a tapasztalat mutatta, a csatatért megszálló hadi fél ennek a feladatnak, a rendelkezésére álló egészségügyi személyzettel képtelen volt megfelelni. (1. szak.)

2. A sebesült és beteg katonák hadifoglyoknak tekintetnek. Ez megszünteti a genfi egyezmény azt a határozatát, mely szerint a sebesültek, kölcsönös egyetértéssel, az ellenfél előőrseinek átadhatók, vagy felgyógyulásuk után, a szolgálatra alkalmatlanok, hazaküldhetők. (2. szak.) Ellenben megengedi az ellenfél sebesültjeinek szabadon bocsájtását egy semleges államba ennek beleegyezésével és azzal a feltétellel, hogy őket internálni fogja.

3. A genfi konvenczió azt a határozmányát, mely szerint magánegyenek, kik sebesülteket ápolás végett házukba fogadnak, katonabeszállásolástól, sőt lehetőleg hadi adóktól is felmentetnek, a hágai egyezmény elejtette és a magánjótékonyt az 5. szakaszban körülírt módon vonta be a betegápolás szolgálatába, mely visszaélések szempontjából kevésbé aggályos.

4. Az ápoló személyzet általában a hadviselők különös védelme alatt áll és sértetlenséget élvez. Így a betegápoló társaságok és egyesületek¹³⁸ tagjai is, kik a háborúban önkényt ajánlják fel szolgálataikat, igényt tarthatnak a sértetlenségre, föltéve, hogy a hadvezetőségnek alárendelve vannak és az államilag szervezett egészségügyi személyzettel szoros kapcsolatban állnak. (11. szak.)

5. Az említett személyzet, ha az ellenség hatalmába kerül, hivatását folytathatja. Fogságba ejteni még a hivatalos személyeket sem szabad. Magán-

¹³⁸ (598.1.) Már a genfi konvenczió aláírása előtt több államban társadalmi úton vöröskereszt-egyletek keletkeztek oly célból, hogy a sebesült és beteg katonák ápolására szükséges segédeszközöket békeidején beszerezzék, az ápoló személyzetet kellően kiképezzék. Ezek az egyesületek egész Európában elterjedtek, központjuk a genfi nemzetközi bizottság.

tulajdonuk – még a fegyverek és lovak is – kíméletben részesül. (9., 10., 11. szakasz.) A hivatalos személyzet ezenfelül zsoldra is igényt tarthat annak a hadi félnek részéről, melynek tényleges hatalma alatt áll.

6. A kórházak, valamint azoknak anyaga mindaddig, míg ezekben betegek ápolatnak, rendeltetésüktől el nem vonhatók. A segítő egyesületek tulajdonát képező tárgyak, eszközök, felszerelések magántulajdonuknak tekintetnek és azokkal szabadon rendelkeznek.

7. Az egyezmény védelme alatt álló személyek és dolgok felismerésére szolgál a genfi jelvény, vagyis fehér mezőben a vörös kereszt. A genfi lobogó mellett a nemzeti lobogót is kell alkalmazni. (18–23. szak.)

8. Az érintett határozmányoknak gyakorlati kivitele céljából a szerződő felek hadseregeiket kellő utasításokkal tartoznak ellátni. (25. szak.)

9. A szerződő hatalmak kötelezik magukat, hogy büntetőjogi szabályokat fognak alkotni azoknak megfenyítésére, a kik sebesült vagy beteg katonákat kifosztanak vagy bántalmaznak, vagy a vöröskereszt lobogóval vagy karzalaggal visszaélnék. (28. szak.)

10. Az egyezményből kifolyólag keletkező vitás kérdések eldöntésére a kötelező választott bírósági záradékot elérni nem sikerült, a hatalmak csupán mint óhajt fejezték ki, hogy ilyennemű vitás kérdések és pedig csak akkor, ha azoknak tárgyát békeidején keletkezett kontroverziók képezik, a hágai választott bíróság elé terjesztessenek.

A sebesültek, betegek és hajótöröttek a tengeri háborúban. Ezekről az 1864-iki genfi konvenczió semmi intézkedést nem foglal magában. A hiányon az 1868-iki pótegyezmény sem segített, mert az egyezmény kilencz szakasza a tengeri csatákban szerencsétlenül járt harcosok sorsáról intézkedik ugyan, de a hatalmak ezeket a cikkelyeket nem ratifikálták. Ez indította az 1899-iki hágai konferencián résztvevő hatalmakat egy külön egyezmény megkötése, mely a 1864-iki genfi konvenczió intézkedéseit a tengeri háborúkra kiterjeszti. Ennek határozmányait jórészt változatlanul vették fel az 1907 okt. 18-ki egyezménybe.¹³⁹ A módosítások csupán az 1906-iki egyezménynyel kapcsolatban a semleges vöröskereszt-egyesületek közreműködésének, valamint a semleges magánegyenek és társaságok által felszerelt kórházhajók jogállásának szabályozására vonatkoznak.

Az egyezmény intézkedései lényegileg a következők:

¹³⁹ (599.1.) X. Convention pour l'adaptation à la guerre maritime des principes de la Convention de Genève. Antoine Ernst: L'oeuvre de la deuxième conférence de la paix.

1. Sérthetlenség azok az állami hajók, melyek mint kórházak vannak berendezve és egyedüli céljuk sebesült, beteg vagy hajótörött katonáknak segélyt nyújtani, feltéve, hogy a hadviselő felek a hajóknak nevét kellő időben közölték. (1. szak.) Ismertető jele ezeknek a hajóknak: fehér alapon egy másfél méter széles horizontális zöld szalag. (5. szak.)

2. Azok a hajók is, melyek erre a célra egészben vagy részben magánosok vagy államilag elismert segítőegyesületek által szereltetnek fel, szintén megfelelő kiméletben részesülnek és el nem kobozhatók, feltéve, hogy hivatásukat a hadviselő hatalom megbízása folytán teljesítik és a hajóknak neve az ellenséges féllal kellő időben közöltetett. (2. szak.)

3. Ugyanez alatt a feltétel alatt ehhez egészen hasonló elbánásban részesülnek azok a hajók is, melyeket semleges államok polgárai, vagy államilag elismert segítőegyesületei a fent érintett célokra saját költségükön felszereltek.¹⁴⁰ (3. szak.) A 2. és 3. pontban említett hajók ismertető jele: fehér alapon egy másfél méter széles horizontális vörös szalag. (5. sz.) Ezek a megkülönböztető jelek sem béke, sem háború idején más, mint az említett célra szolgáló hajók által nem használhatók. (6. szak.)

4. Kereskedelmi hajók, vagy magánosak vízijárművei, melyeket a hadviselő felkérnek, hogy fedélzetükre ápolás végett sebesült vagy beteg harcosokat felvegyenek, és illetve azok, melyek erre a jótékony szolgálatra önkényt vállalkoznak, különös kiméletben és bizonyos mentességekben részesülnek és el nem kobozhatók. De ettől függetlenül elkobozhatók a semlegesség megsértésére vonatkozó esetleges cselekvényeikért. A védelem azonnal megszűnik, ha ilyen hajók az ellenségnek ártó cselekvényeket követnének el. (8. szak.)

5. Az elfogott hajók egészségügyi személyzete: lelkészek, orvosok, ápolók, sérthetlenség. Ők az ellenség hatalmában is, teljes fizetésük meghagyásával, hivatásukat háborítlanul folytathatják. Azok, kik a szolgálatból kilépni akarnak, ezt csak a parancsnok engedélyével tehetik és csak azokat az eszközöket vihetik el magukkal, melyek tulajdonukat képezik. (10. szak.)

6. A hajótöröttek, sebesültek és betegek, kik az ellenség hatalmába esnek, hadi foglyok. Ez határozza meg a körülményekhez képest, hogy azok a saját, vagy egy semleges állam, vagy valamelyik hazai kikötőjükbe küldessenek.

¹⁴⁰ (600.1.) Az önkénytes mentők a hadsereg hivatalos egészségügyi közegeinek vannak alárendelve és hivatásuk teljesítésére a genfi karkötővel és személyes igazolvánnyal vannak ellátva.

Az utóbbi esetben visszaadtván saját nemzetüknek, a háború tartama alatt nekik abban résztvenni többé nem szabad. (14. szakasz.)

7. A szerződő hatalmak gondoskodni fognak, hogy a jelen egyezmény intézkedéseiről hajóhaduk kellő kioktatást nyerjen, valamint hogy azok a lakosságnak is tudomására hozassanak. (20. szak.)

8. A jelen szerződés kellőképp ratifikálva az 1899-iki megállapodások helyébe lép és intézkedései a szerződő hatalmak között az érintett viszonyokra irányadók lesznek. Azok között a hatalmak között, melyek a jelen szerződéshez hozzá nem járulnak, de az 1899-ki egyezményt elfogadták, ennek határozmányai maradnak érvényben.

4. A hadi követek

A hadi követek alatt azokat a személyeket értjük, kiket az egyik hadi fél azzal bíz meg, hogy az ellenféllel tárgyaljanak.

A hadi követ és kísérei mindaddig sérthetlenségben, míg állásukkal vissza nem élnek. A hadi követ ismertető jele a fehér zászló. Kísérei lehetnek a zászlótartó, egy kürtös, vagy dobos és a tolmács. A hadvezér, a kihez hadi követet küldenek, ezt nem köteles minden körülmények között elfogadni. Az a követ, a ki a visszautasítást figyelembe nem veszi, ellenséges magatartást tanúsít. A hadvezér minden alkalmas rendszabályt foganatosíthat annak megakadályozására, hogy a követ küldetését hírszerzésre fel ne használhassa. Visszaélés esetében jogában áll őt ideiglenesen visszatartani. Ha pedig „kétségtelen bizonyíték” alapján kiderülne, hogy kiváltságos állását árulásra vagy másoknak arra való felbujtására használta fel, ez esetben a hadi követ a sérthetlenségre való igényét elveszti.¹⁴¹

5. A kémek

Kémnek az tekintetik, a ki titokban vagy hamis ürügy alatt az ellenséges hadműveletek határán belül híreket szerez oly célból, hogy azokat az ellenféllel közölje.

Nem tekinthetők kémeknek a kémszemlére kiküldött és az ellenséges zónába behatolt katonák, valamint azok, ki leveleket, vagy tudósításokat nyíltan visznek a saját, vagy az ellenséges táborba, végre a postaszolgálatot

¹⁴¹ (601.1.) A hágai 1899-iki hadi szab. 32–34. szakaszai.

teljesítő léghajósok sem, mert ezeknél a kémkedést jellemző titokzatosság hiányzik. Ezek ha az ellenség hatalmába kerülnek, hadifogságba esnek, irataik pedig elvételnek.

Az elfogott kém megelőző bírói eljárás alapján büntetettik. A megszökött kém, kinek hadseregéhez eljutni sikerült, ha újra elfogatik, azért többé nem büntethető, hanem hadifogságba esik. (1899-iki hágai egyezmény 29–31. szak.)

A kémkedést szigorúan büntetik és ezt a hadi jog azzal a veszélylyel igazolja, melyet az a hadviselő feleknek okozhat.¹⁴²

163. §. A MEGSZÁLLÓ HATALOM JOGAI ÉS KÖTELESSÉGEI AZ ELLENSÉG TERÜLETÉN¹⁴³

A háborúnak elkerülhetlen következménye az ellenség területének megszállása az előnyomuló hadifél által. Minthogy ez azonban nem jelent területszerzést és az elűzött hatalom jogai nem szüntek meg, hanem csak ideiglenesen szünetelnek, a megszálló hatalom jogait csak egy átmeneti állapot korlátai között és csak azon a területen gyakorolhatja, melyet csapataival tényleg megszállva tart. (Hágai 1899-iki egyezmény. 42–56. szak.)

Ennek a viszonynak gyakorlati folyamánai, röviden összefoglalva, a következők:

1. A hadi megszállás egy átmeneti állapot lévén, a megszálló hatalom a megszállt területnek sem alkotmányán, sem jogi intézményein nem tehet oly változtatásokat, melyek a bekebelezés következményei szoktak lenni. (43. szak.)

A régi írók, pl. Bynkerschock Wolf, F. G. Martens az ellenségnek a megszállt területen mindent megengedtek, a mi céljainak kedvezett és

¹⁴² (602.1.) Adler: Die Spionage. Eine Völkerrechtliche Studie. 1906.

¹⁴³ (602.2.) Lueder: Holtzendorff Hand. IV. köt. 468. sk. I. Martens: II. k. 506. sk. I. Guelle: Précis, I. 129. sk. I. II. 1. Waxel: L'armée d'invasion et la population. 1874. Feraud-Giraud: Occupation militaire, stb. 1881. Löning: L'administration du gouvernement général de l'Alsace durant la guerre de 1870–71. Rev. d. dr. intern. 1872. 622. és 1873. 69. I. Lorient: De la nature de l'occupation de guerre 1903. Sichel: Die kriegerische Besetzung feindlichen Staatsgebietes nach den Bestimmungen der Haager Friedenskonferenz. 1905. A brüsszeli deklaráció 36., 38. §§. és a Manuel de l'Institut de droit intern. 46. sk. I. A hágai határozat 1899. Sect. III. De l'autorité militaire sur le territoire de l'État ennemi. 42–56. §§. A hágai 1907. IV. Convention concernant les lois et coutumes de la guerre Sur terre.

kényelmének megfelelt. A törvényeket és intézményeket felforgathatta, megváltoztathatta és megszüntethette. Az ellenséges lakosságot alattvalóivá tehetta teljes mellőzéseivel annak a viszonynak, melyben ez a törvényes kormányhoz állott.¹⁴⁴

2. A területi hatóságok működésüket a megszállás ideje alatt is folytatják, de a megszálló hatalomnak jogában áll a főbb hivatali állásokat saját közegeivel betölteni, a mi által ki van zárva, hogy a régi hivatalnokok szolgálatra kényszeríttessenek.

3. A megszállt terület lakossága engedelmessé válni köteles az ellenséges katonai hatalomnak úgy saját biztonsága, mint a nyilvános rend fentartása érdekében kiadott rendeleteinek és ezért a jogaiba visszahelyezett törvényes hatalom őket felelősségre nem vonhatja. A megszálló hatalom jogosítva van parancsait, rendeleteit kényszereszközökkel foganatosítani, a lakosság fölött büntető hatalmat gyakorolni, de őket alattvalói esküre nem kötelezheti.¹⁴⁵ (45. szak.) Nem követelhet tőlük a törvényes kormányuk irányában becsutelen vagy bünös cselekvényeket, valamint olyan szolgálatokat sem, melyek a hadviseléssel összefüggnek, még akkor sem, ha azokra már a háború kitörése előtt szerződve lettek volna. (23. szak.) Különösen tiltva van a lakosságot kémkedésre vagy kalauz, szolgálatra kényszeríteni. (44. szak.)

4. A polgárok élete, becsülete, családi tűzhelye és szabad vallásgyakorlata az ellenség által is tiszteletben tartandó, de ha a hadi szükség kívánja, tőlük bizonyos munkákat és személyes szolgálatokat követelhet. (46. szak.)

5. A megszállt terület lakossága védelemre és kiméltre csak addig tarthat igényt, a meddig magatartása a megszálló hatalom érdekeivel össze nem ütközik. Ilyen eshetőségek ellen ez a hadi büntetőjoggal (statárium) védekezik. Sérelmeket vagy merényleteket, ha egyének követik el, halálbüntetéssel, egyes városokon vagy egyéb helységeken, melyeknek területén belül ilyen merényletek előfordulnának, szigorú felelősségre vonással torolja meg.

6. *tulajdonnak*, legyen az állami vagy magántulajdon, a hadi czállal össze nem függő, tehát önkényes elvétele vagy elpusztítása tiltva van, ellenben

¹⁴⁴ (603.1.) Így II. Frigyes, miután Lipcsét elfoglalta, a kivetett hadiadón kívül 4000 ujoncz kiállítását követelte annak a hadseregnek számára, mely Szászország ellen harczolt.

¹⁴⁵ (603.2.) Az amerikai hadijog 26-ik czikke az esküre való kötelezést hasonló esetben megengedi, a mi onnan van, mert ez a törvény az amerikai polgárháború idejében készült, tehát olyan ellenségről volt szó, melyet a washingtoni kormány saját alattvalóinak tekintett, ezért méltán követelhetette, hogy azok, kik hatalmába estek, hűségüket tegyenek.

annak a hadi szükség által indokolt elvétele, tartós elvonása, használata, a fölött való korlátlan rendelkezés, jogosnak tekintetik.¹⁴⁶

Ennek az elvnek folyománya, hogy:

a) az ellenséges állam tulajdonát képező pénzkészletek (állami és hadi pénztárak), fegyverek, lövegek, élelmiszerek, hadi felszerelések, szállítási eszközök, valamint a hadi célokra szolgáló egyéb állami ingó javak a megszálló hatalom tulajdonába mennek át.

b) Azok a tárgyak, melyeket az ellenféltől elvonni a megszálló hatalomnak különös érdekében áll, pl. vasúti leltár, (mozdonyok, teher- és személyszállító kocsik), gőzhajók, távirókészülékek, fegyver- és lőszerraktárak akkor is elvehetők, hogy ha magántulajdonban vannak, de el nem kobozhatók, mint az állami tulajdon, hanem a béke megkötése után tulajdonosaiknak vissza kell adni vagy őket megfelelő kártérítésben részesíteni. Ellenben a semleges területről származó vasúti eszközöket, tekintet nélkül arra, hogy állami vagy magántulajdonban vannak, a megszálló hatalom csak hadi szükség címén használhatja, de azokat lehetőleg rövid idő alatt restituálni, a használatért pedig annak mérve szerinti kártérítést fizetni tartozik.

c) A megszálló hatalomnak jogában áll az ellenséges ország nyilvános épületeit, ingatlan javait részint a hadviselés, részint a kormányzat céljaira birtokba venni, de a megszállás tartama alatt csupán a haszonélvezet illeti meg. A tulajdonjogot ezekre a javakra a győztes fél a terület végleges bekebelezése folytán szerzi meg.

d) Tényleges szuverénításánál fogva a megszálló hatalom jogosítva van az adókat és illetékeket beszedni, de sem föl nem emelheti, sem meg nem változtathatja és azokat első sorban a terület kormányzatára és szükségleteire köteles fordítani. (49. szak.)

e) A községek, templomok, kórházak, jótékony intézetek, iskolák, egyetemek, akadémiák, múzeumok és más kulturintézetek tulajdona még akkor is, ha ezek állami tulajdonban volnának, a magántulajdonhoz hasonló kiméletben részesülnek, de a megszálló hatalmat ezekre mindazok a jogok megilletik, melyeket az elűzött hatalom gyakorolt. (56. szak.)

A tudományos gyűjteményeknek és eszközöknek, szobroknak és műemlékeknek elpusztítása vagy megsértése a nyilvános gyűjteményeknek

¹⁴⁶ (604.1.) Féraud-Giraud: Occupation militaire. Recours à raison des dommages causés par la guerre 1881. Rouard de Card: La guerre continentale dans ses rapports avec la propriété privée.

(képtárak, könyvtárak, múzeumok), minthogy ezek az ország kulturcéljait állandóan szolgálják, megrongálása tiltva van.

7. A magántulajdon sérthetlenségének elismerése a szárazföldi háborúban implicite magában foglalja azt, hogy az a megszálló hadsereg szabad fosztogatásainak (pillage) semmi esetben sem képezheti tárgyát. A hágai egyezmény kimondja, hogy az még egy ostrommal bevett városban sem engedhető meg. (47. szak.) A tulajdon ellen elkövetett jogsértő cselekvések, akár harcosok, akár polgári egyének részéről a hadi törvények szigora alá esnek.

8. A magántulajdonnak egy sajátos igénybevételét a háborúban képezik:

a) A *rekvizíciók*, vagyis a magánégyének kényszerű közreműködése abból a célból, hogy az ellenséges hadsereg bizonyos szükségleteit, pl. élelmiszereket, ruházatot, fogatokat, lovakat, takarmányt stb. természetben szolgáltatassák. Hogy azonban visszaélések vagy tulkapások ellen megvéddessek, ez a jog csak a szabályokban meghatározott korlátok között gyakorolható.

A hágai egyezmény értelmében *rekvizíciók* csak az illető vidék főparancsnokának rendeletére foganatosíthatók. A követelt szolgáltatásoknak mértékét egyfelől a hadsereg szükségletei, másfelől az illető vidék szolgáltatási képessége szabják meg. A szolgáltatásokért kárpótlásra jogosító elismervények adandók. Azoknak tárgyát továbbá csak olyan szolgáltatások képezhetik, melyek a hadsereg ellátására, vagy a hadviselés céljaira okvetlenül szükségesek. Végre a *rekvizíciókat* a helyi hatóságok közvetítésével kell eszközölni, hogy az önkényes vagy erőszakos eljárás miatt emelt gyakori panaszok elkerültesse. (52. szak.)

b) A *kontribúciók*, vagyis pénzbeli szolgáltatások (hadi adó), melynek fizetésére az ellenség a megszállt terület lakosságát kényszeríti.

A háború következtében a kiadásoknak jelentékeny emelkedése okozza, hogy részint az igazgatási költségek, részint a hadsereg saját szükségleteinek fedezésére rendkívüli adók által gondoskodás történjék. Ebből a kettős célból a hágai egyezmény megengedi, hogy a megszálló hatalom a réndes adókon kívül a lakosoktól pénzbeli szolgáltatásokat követelhet (48–49. szak.), ezeken kívül még pénzbírságokat is róhat ki rájuk, melyek azonban nem a büntetések hanem a lakosság ellenséges magatartásának megtorlására alkalmazott represszáliák természetével bírnak. (50. szak.)

De nem szabad sem pénzbírsággal sem valamely büntetéssel sújtani az egész lakosságot egyesek bünteteteiért, a kikért az összesség felelősséggel nem tartozik. (50. szak.)

A hágai egyezmény a kivételes adóztatási jognak gyakorlását ahhoz a feltételhez köti, hogy ilyen adók a megszállt területnek csak legfelsőbb katonai hatósága által vethetők ki. Annak korlátját egyrészt a csapatok szükségletei, másrészt az illető vidék adóképesége határozzák meg. Az adók kivetése és beszedésénél az ország adórendszere veendő alapul. Végre azoknak, kik adójukat lefizették, erről nyugták adandók.

Tények bizonyítják, hogy a hadviselő felek ezzel a joggal nagy visszaéléseket követtek el. I. Napoleon, kinek jelszava volt: „la guerre doit nourrir la guerre” mértéktelenül alkalmazta ezt a rendszabályt és éppen így tettek a németek is 1870-ben, óriási összeget szedvén be hadi adók és birságok czimén a megszállt francia területeken.¹⁴⁷ Ez okból az írók egy része határozott állást foglalt a hadi adók ellen, mert azok a magántulajdonnak a hadi jog által biztosított sérthetlenségét illuzoriussá teszik.

Mindazáltal ennek az intézménynek eltörlését, valamint egyfelől remélni sem lehet, úgy annak megszüntetése másfelől kívánatos sem volna, mert annak méltányos és igazságos kezelése mellett a magántulajdon kevésbé van kitéve önkényes sértéseknek, mint különben volna. A hadviselés igen gyakran oly szükséghelyzeteket idéz elő, melyekben a hadviselő fél csak az ellenséges terület lakosságának hozzájárulásával segíthet magán. Jobb tehát, ha ennek igénybevétele bizonyos szabályok szerint eszközöltetik, mintha azt a megszállóhatalom önkényesen gyakorolja. [...]

170. §. A HÁBORÚ BEFEJEZÉSE BÉKEKÖTÉS NÉLKÜL¹⁴⁸

Minden háborúnak végcélja a béke. Ebben az értelemben a háborúnak nagy jelentősége van a népek erkölcsi és jogi életében, mert következményében a

¹⁴⁷ (606.1.) Így pl. egy hídnak lerombolásáért, a francia csapatok által, Châtillonra (kis város) egy millió frankot róttak ki. A fontenoy-i vasuti hid lerombolásáért 10 millió frankot követeltek. Etampes városa egy táviró huzal megrongolásáért 40,000 frank birságot, Orleans városa pedig egy porosz katona és egy ismeretlen egyén között támadt verekedésért 600,000 frank birságot fizetett. Az 1871. szept. 6-iki francia törvény ezeket a birságokat a magántulajdon ellen intézett merényleteknek jelentette ki és az illetőknek igényét teljes kártérítésre elismerte. Bonfils: Manuel 674. l.

¹⁴⁸ (632.2.) Kirchheim: Holtzendorff Handb. IV. k. 791. sk. l. Heffter-Geffken 176. §. Bluntschli: 700. §. Martens: II. k. 543. sk. l. Rivier: Principes II. k. 435. sk. l. Despagnet: Cours 621. sk. l. Bonfils: Manuel 885. sk. l. Ullmann: Völkerr. 197. §.

jog elismerésére vezet. Minden békekötés vagy új jogokat állapít meg, vagy régi jogokat megerősít.

Jogilag ebből az következnek, hogy a háborúnak azonnal meg kellene szünni, mihelyt annak okai megszűntek, a miből ismét az következnek, hogy a viszályban részt nem vevő harmadik államok jogosan beavatkozhatnak, ha úgy látják, hogy a győztes fél eredeti céljaitól eltérve, a háborút valódi okain túl kiterjeszti.

Csakhogy ennek a követelménynek ma csupán csak erkölcsi, nem pedig jogi jelentősége is van. A világtörténet számos példája tanúsítja, hogy a győzelem nem esik össze mindig a joggal és hogy a háborúkat igen gyakran eredeti céljukon túl terjesztették ki.

A háború befejezhető:

1. Az ellenfél területének meghódítása és bekebelezése által (debellatio).

Az ó- és középkor gyakori eseteivel szemben,¹⁴⁹ ilyen területhódítások az újabb idők történetében csak ritkán fordultak elő. A legújabb történetből idézhetjük: Parma, Modena, Lucca, Toscana és a két Szicília királyságának bekebelezését Szardínia által 1859–1860-ban; Hannover, Kurhessen, Nassau és Frankfurt bekebelezését Poroszország által 1866-ban, végre a pápai állam bekebelezését az olasz királyságba 1870-ben.

A hódító birtokszerzésének a bekebelezett területet illetőleg, a depozitált fejedelemnek vagy utódának önkényes lemondása adhatja meg utólag azt a jogi állapot, melyet különben a békeszerződésben kifejezett terület-átengedés jogcíme szokott nyújtani. A míg az önkényes lemondás be nem következett a depozitált dinasztia a hódítót bitorlónak tekintik és az akaratuk ellenére létrejött új állapot ellen óvást emelve, jogaikat fentartják.¹⁵⁰

2. A hadi műveleteknek tényleges megszüntetése által.

Igy szűnt meg az 1702-iki spanyol-francia, az 1716-iki svéd-lengyel, az 1801-iki orosz-perzsa háború. A háború Spanyolország és amerikai kolóniai között 1825-ben szűnt meg, de a diplomáciai érintkezések csak 1840-ben, Venezuelával pedig csak 1850-ben kezdődtek meg. Franciaország és Mexikó között a háború 1867-ben szűnt meg, de a diplomáciai érintkezések

¹⁴⁹ (633.1.) Heimbürger: Der Erwerb der Gebietshoheit 121. sk. l.

¹⁵⁰ (633.2.) Oly területek bekebelezése ellen, melyeknek jogi állapotát harmadik államok garantálták, ezek is óvást emelhetnek. Így tiltakozott Anglia és Franciaország Krakó városának bekebelezése ellen Ausztria által 1846-ban.

csak 1881-ben állítottak helyre. Ugyanannak a háborúnak következtében Ausztria-Magyarország és Mexiko között a diplomáciai érintkezések szüneteltek.¹⁵¹

Ilyen esetekben a háború nem nyert formális befejezést, ennél fogva a békeállapot alapjául, mások ellenkező nézetével szemközt¹⁵² mi a status quo post bellumot tartjuk irányadónak. Az úti possidetis tartalma iránti kérdés kétséggé válhatik, hogyha az ellenségeskedések megszüntetésének időpontja egy fegyverszüneti szerződésben világosan meg nem állapított.

3. Megszűnhet végre a háború békekötés által.

171. §. A BÉKESZERZŐDÉSEK

A háború jogilag a hadviselő feleknek a békeszerződésben kifejezett egyező akarata által nyer normális befejezést.

A kezdeményezés vagy a hadviselő felek egyike, vagy egy harmadik állam részéről történhetik, maga a békeszerződés lehet vagy előzetes, vagy végleges.

Igy az 1856 márcz. 30-iki párisi békét az 1856 febr. 1-i, az 1859 nov. 10-iki zürichi békét megelőzte az 1859 jul. 11-ki villafrancai, az 1866 aug. 23-iki prágai békét az 1866 jul. 26-ki nikolsburgi, az 1871 máj. 10-iki frankfurti békét, az 1871 febr. 28-iki versaillesi, és az 1878 jul. 13-ki berlini békét az 1878 márcz. 3-iki st. stefanoi időközi (preliminar) békék előzték meg.

A békeszerződések tartalma egyes konkrét esetekben igen különböző lehet, de vannak bizonyos általános határozmányok (ezeket általános cikkeknek, clauses ordinaires, allgemeine Artikel nevezik), melyek minden békeszerződésben előfordulnak. Ezek a következők:

1. A békeszerződés a hadviselő felek között az ellenségeskedéseket azonnal megszünteti.

A békeszerződések a római formula szerint, ut pax pia aeterna sit, örök időre köttetnek, mert ellenkezőleg csak határozatlan időre szóló fegyverszüneteknek volnának tekinthetők.¹⁵³

Ha a béketárgyalások megnyitja után, pl. azért, mert a parancsnokok erről kellő időben nem értesültek, hadi akciók foganatosítottak volna, a status

¹⁵¹ (634.1.) A mexikói követ kinevezését a hivatalos lap 1901. jun. 27-iki száma közölte.

¹⁵² (634.2.) Pl. Phillimore szerint ilyen esetekben a status quo ante bellum irányadó.

¹⁵³ (635.1.) Az 1774-iki kutsuk-kajnardzsi békéig a Porta keresztény fejedelmekkel csak fegyverszüneti szerződéseket kötött.

quo ante a lehetőségig helyre állítandó. Mindegyik fél érdekében áll tehát, hogy a parancsnokokat a béke megnyitáról haladéktalanul értesítsék.

2. A konzuli, kereskedelmi és egyéb szerződések, melyek a háború alatt szüneteltek, a békekötés következtében azonnal felélednek.

3. A béke megkötése után mindegyik állam előbbi jogainak és területeinek birtokába lép, feltéve, hogy a békeszerződés ezeken semmit sem változtatott.

4. A legyőzött fél lemondása azokról az igényekről, melyek a háborút előidéztek. Ha a szerződés erről hallgat, úgy a lemondás vélelmeztetik, mert ellenkezőleg a háború okai tovább is fenforognának.

5. A békekötésekben rendszerint amnesztia adatik mindazokra a panaszokra és reklamációkra, melyek a megszálló hatalomnak a polgárok és viszont ezeknek a megszálló hatalom iránt elkövetett ellenséges tetteiből erednek. De nem terjed ki az amnesztia a magánjogi követelésekre, valamint azokra a közönséges büntetésekre sem, melyeket egyesek a háború tartama alatt elkövettek, és melyek a hadi állapottal semmi összefüggésben sem állnak.

Ilyen pl. az alattvalóknak saját hazájuk iránt elkövetett árulása. Némely írók, ezek között Phillimore¹⁵⁴ nézete szerint az amnesztia ki nem terjeszthető azokra sem, kik a hadi törvények és szokások ellen vétettek. Minthogy azonban ennek megállapítása nemcsak nehézségekbe ütközik, hanem a kölcsönös zaklatások a béke állapotára is zavarólag hatnának, czélszerűbbnek látszik az amnesztiát ezekre is kiterjeszteni.

6. A hadi foglyok kölcsönös kicserélésének módozatai szintén egyik állandó határozmányát képezik a békeszerződéseknek. A kicserélés nem szám és rang szerint történik, mint a régi időkben, hanem en bloc a tartási költségek megtérítésének feltétele alatt.

Ezen általános határozmányokon kívül a békekötések különös megállapodásokat is tartalmazhatnak. Ezeket *külön cikkelyeknek* vagy *záradékoknak* (clauses spéciales, Separatartikel) nevezik.

Ezek igen különböző tárgyakra vonatkozhatnak, de kettő közülök különös fontossággal bír: az, mely a hadi kárpótlásról¹⁵⁵ és az, mely egy terület átengedéséről szól.

A terület-átengedésnek hatálya, hogy azon a győztes hatalom a régi törvényes kormány összes jogaiba lép és szabadon intézkedhet. Megváltoztathatja

¹⁵⁴ (635.2.) Comment III. köt. 792. sk. l.

¹⁵⁵ (636.1.) Mérsékelt számítással az 1795 óta fizetett hadi kárpótlások összegét 7 milliárd 235 millióra teszik.

alkotmányát, megszüntetheti a privilégiumokat, valamint azokat a jogokat is, melyek saját köz- vagy magánjogi rendszerével ellenkeznek.

Ellenben a magántulajdon, úgyszintén az idegen fejedelmek magánvagyonára az új hatalom által is tiszteletben tartandó. Ebből a szempontból a hannoveri király tulajdonát képező Welf-alapnak elkobzása és annak 1892-ben a tulajdonos részére az alatt a feltétel alatt való kiadatása, hogy minden jogáról a hannoveri trónra lemond – jogtalanságnál egyébnek nem nevezhető. Megemlítendő még végül a békeszerződésekhez csatolt *pótegyezmények* (actes additionnels, Additionalübereinkommen), melyek igen számosak és tárgyuknál fogva igen változók lehetnek.¹⁵⁶

¹⁵⁶ (636.2.) Pl. az 1871-iki frankfurti békeszerződéshez mintegy száz pótegyezmény tartozik. Közli Villefort: Rec. des traités, convent etc. relatifs à la paix avec l'Allemagne 1872–1879. L. még Valfrey: Traité de Francfort 1872.